

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

=

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

ક્રિમિનલ મિસ. એપ્લિકેશન (ફોર ક્વોશિંગ એન્ડ સેટ અસાઈડ

એફઆઈઆર/ઓર્ડર) નં. ૧૫૭૦૩/૨૦૧૫

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

| ૧ | શું સ્થાનિક સમાચારપત્રોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપી

શકાય? | હા |

| ૨ | રિપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં? | હા |

| ૩ | શું માનનીય ન્યાયમૂર્તીઓ ચુકાદાની અંતિમ નકલ જોવા માગે છે? | ના |

| ૪ | શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ

હુકમના અર્થઘટન અંગેનો કાયદાનો કોઈ મહત્વનો પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ છે? | ના |

=====

ભાનજીભાઈ આનંદભાઈ ચાવડા અરજદાર(રો)

વિરુદ્ધ

સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત અને ૧ સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ તરફે વકીલ શ્રી પ્રતિક વાચ. જસાણી

સામાવાળા(ઓ) નં. ૨ તરફે વકીલ શ્રી કે. એસ. ચંદ્રાણી

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફે એ.પી.પી. સુશ્રી નિશા ઠાકોર

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

તારીખ: ૨૧/૦૨/૨૦૧૭

મૌખિક ચુકાદો

૧. "સ્વર્ગને એવો કોઈ ક્રોધ નથી, જેવો પ્રેમ જેને નફરતમાં ફેરવવામાં આવે છે, ન તો નરકને એવો કોઈ રોષ છે, જેવો તિરસ્કૃત સ્ત્રીને છે" – વિલિયમ કોંગ્રીવ.

૨. "એક જૂની ચઢૂદી કહેવત છે કે "જો તમારે દૂર રહેવું જોઈએ ત્યારે

તમે નજીક હોવ, તો જ્યારે તમારે નજીક રહેવું જોઈએ ત્યારે તમે દૂર રહેશો". લગ્ન પહેલા પોતાની જાતને સંયમિત રાખવી અને શારીરિક સંબંધો બાંધવામાં સામેલ ન થવું તે સ્ત્રી અને પુરુષ બંનેની જવાબદારી છે. કોઈ પણ સ્ત્રીને ખોટું વચન આપીને અથવા ષડયંત્ર રચીને શારીરિક સંબંધ બાંધવા માટે દબાણ કે લાલચ આપીને તેનું શોષણ ન કરવું તે નિઃશંકપણે પુરુષની નૈતિક અને સદાચારી બંને જવાબદારી છે. પરંતુ અંતે, સ્ત્રી પોતે જ પોતાના શરીરની રક્ષક છે. લગ્ન કરવાનું વચન લગ્નમાં પરિણમી પણ શકે અને ન પણ પરિણમે. સંબંધમાં અથવા અન્યથા પણ પોતાના સન્માન, ગૌરવ અને શીલનું રક્ષણ કરવાની સ્ત્રીની મુખ્ય જવાબદારી છે. સ્ત્રીએ પોતાને પુરુષ સમક્ષ સોંપી ન દેવી જોઈએ અને અતિ-કામુકતામાં ન પાડવું જોઈએ, જેથી તે હાસ્યાસ્પદ બની જાય. પોતાની પવિત્રતા, સતીત્વ અને સફુલ્લો જાળવી રાખવા તે તેના હાથમાં છે".

૩. આજે ઘણા લોકો લગ્નને માત્ર જીવવિજ્ઞાન, સમાજશાસ્ત્ર અથવા સંસ્કૃતિના સંદર્ભમાં જ જુએ છે. જ્યારે લગ્ન અને પારિવારિક જીવનને માત્ર ભૌતિકવાદી રીતે જોવામાં આવે છે, ત્યારે તેઓ ભગવાન સાથેનો તેમનો તમામ સંદર્ભ ગુમાવે છે અને તેઓ હવે સંપૂર્ણ મૂલ્યો પર આધારિત નથી રહેતા અથવા દૈવી રીતે નિર્ધારિત સત્યો પર આધારિત નથી રહેતા. તેનું એક પરિણામ એ છે કે લગ્ન પહેલાના શારીરિક સંબંધો, ટ્રાયલ મેરેજ અને લીવ-ઇન રિલેશનશિપ આજે એક સામાન્ય બાબત બની ગઈ છે. વ્યભિચાર, છૂટાછેડા અને પુનર્લગ્નને

સામાન્ય બાબત ગણવામાં આવે છે. સંભવિત ભાવિ છૂટાછેડા સામે આર્થિક વીમો લેવા માટે "લગ્ન પૂર્વેના કરાર" એક લોકપ્રિય રીત બની રહી છે.

૪. કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ ની કલમ ૪૮૨ હેઠળની આ અરજી દ્વારા, અરજદાર અસલ આરોપી આ કોર્ટની સહજ સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માંગે છે, અને ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમો ૩૭૬, ૪૦૬, ૪૨૦, ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૭૧ અને ૫૦૬(૨) હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે રાજકોટના ગાંધીગ્રામ પોલીસ સ્ટેશનમાં નોંધાયેલ એમ. કેસ નં. ૨/૨૦૧૫ ની ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટને કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવા માટે પ્રાર્થના કરે છે.

૫. આ બધું અત્રેના સામાવાળા નં. ૨ દ્વારા તારીખ ૨૫ સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૪ ના રોજ પોલીસ કમિશનર, રાજકોટને સંબોધીને લેખિતમાં દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદથી શરૂ થયું. ફરિયાદનો મુક્ત ગુજરાતી અનુવાદ આ મુજબ વંચાય છે:

"(૧) હું રાજકોટમાં રહું છું. હું બે બાળકોની માતા છું. મારા લગ્ન ૧૮ વર્ષ પહેલાં રાજકોટના રહેવાસી અરવિંદભાઈ કેસુર સાથે થયા હતા. લગ્નજીવનથી, બે બાળકોનો જન્મ થયો હતો. મેં રાજકોટના જંગલેશ્વરના

રહેવાસી ભાનજીભાઈ ચાવડા સાથે મિત્રતા કેળવી હતી. આવી મિત્રતાને કારણે, મેં મારા પતિ સાથે છૂટાછેડા લીધા. છૂટાછેડા પછી, ભાનજીભાઈ ચાવડા મારી સંભાળ લેતા હતા. ભાનજીભાઈએ મને વચન આપ્યું હતું કે જો હું છૂટાછેડા લઈશ, તો તેઓ આખી જિંદગી મારી સંભાળ રાખશે. તેમણે મને વચન પણ આપ્યું હતું કે તેઓ મારા માટે એક મકાન અને ઘરવખરીની વસ્તુઓ ખરીદશે. તેણે મારું શારીરિક અને માનસિક શોષણ કર્યું છે. મેં મારું મોં બંધ રાખીને શોષણ સહન કરવાનું ચાલુ રાખ્યું. ભાનજીભાઈ મને અલગ અલગ જગ્યાએ ફરવા લઈ જતા હતા. અમે સાથે ફોટા પડાવ્યા છે. હું ફોટા રજૂ કરી રહી છું.

(૨) હું તમને જણાવવા માંગુ છું કે ભાનજીભાઈ અવારનવાર મને મોટી લાલચો આપતા હતા. તેણે મને મકાન અને સોનાના દાગીના ખરીદી આપવાનું વચન આપીને પણ લાલચ આપી હતી. તેણે મને લેખિતમાં વચન આપ્યું હતું અને હું પત્ર આ સાથે સામેલ કરું છું.

(૩) ભાનજીભાઈની પત્નીના નામે એક જમીન છે. તે જમીન કાળીપાટ ખાતે આવેલી ખેતીની જમીન છે. આ જમીન સરકાર દ્વારા ફાળવવામાં આવી છે. ભાનજીભાઈએ મને ખાતરી આપી હતી કે તેઓ તે જમીન મારા નામે ટ્રાન્સફર કરી દેશે, પરંતુ હું ખેડૂત ન હોવાથી મને જમીન મળી શકી નહીં. તેણે, જોકે, મને વચન આપ્યું કે તે જમીન વેચી દેશે અને વેચાણની રકમ મને ચૂકવવામાં આવશે. આ અંગેના દસ્તાવેજો આ સાથે સામેલ છે.

(૪) જ્યારે પણ ભાનજીભાઈ ચાવડાને 'બંદોબસ્ત' માટે રિપોર્ટ કરવાનો હોય ત્યારે પોલીસ વિભાગની કચેરીમાંથી મારા ઘરે ફોન આવતા હતા. પોલીસ વિભાગમાં કામ કરતા રાઈટર્સ ભાનજીભાઈ ચાવડાને સંદેશો પહોંચાડવા મારા ઘરે આવતા હતા. ભાનજીભાઈ ચાવડા મારા ઘરે જ રહેતા હતા. તેમણે મને વચન આપ્યું હતું કે જે દિવસે તેઓ નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થશે, તે દિવસે તેઓ મને પી.એફ. અને ગ્રેયુઇટીની રકમના ૫૦% આપશે. હું છેલ્લા ૧૬ વર્ષથી ભાનજીભાઈ સાથે

લીવ-ઈન-રિલેશનશીપમાં છું. છેલ્લા એક મહિનાથી, ભાનજીભાઈએ મારી સાથે વાત કરવાનું બંધ કરી દીધું છે અને બધા સંબંધો તોડી નાખ્યા છે. તે મને મળી રહ્યો નથી અને તેણે મને અલગ કરી દીધી છે. તેણે મારી નિર્દોષતાનો ગેરલાભ લીધો છે. એક લાચાર સ્ત્રી તરીકે, હું ખૂબ જ દુઃખી જીવન જીવી રહી છું. ભાનજીભાઈએ મને આપેલું વચન પૂરું કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે. તેણે મને ખાતરી પણ આપી હતી કે તે પોતાની પત્ની સાથે છૂટાછેડા લેશે અને ત્યારપછી સત્તાવાર રીતે મારી સાથે લગ્ન કરશે. અમે પતિ-પત્ની તરીકે જીવન જીવતા હતા અને આજે પણ હું તેમને મારા પતિ માનું છું.

(૫) ભાનજીભાઈ ચાવડાએ પણ મારી સાથે પોતાની પત્ની જેવો વ્યવહાર કર્યો હતો અને અમારે અન્ય કોઈ પતિ-પત્ની જેવા સંબંધો હતા. મને તેમના નિવૃત્તિ લાભોમાં ૫૦% હિસ્સો છે.

(૬) મારે તમને જણાવવાનું છે કે ભાનજીભાઈ રાજકોટના 'એ' ડિવિઝન પોલીસ સ્ટેશનમાં ફરજ બજાવે છે અને ૩૦ સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૪ ના રોજ નિવૃત્ત થઈ રહ્યા

છે. તેમને મને નોટિસ આપ્યા વિના પી.એફ. અને
ગ્રેચ્યુઈટી જેવા નિવૃત્તિ લાભો ચૂકવવા જોઈએ નહીં."

૬. પોલીસ કમિશનર, રાજકોટ અને રાજ્યના મુખ્યમંત્રીને સંબોધીને ઉપરોક્ત ફરિયાદ નોંધાવ્યા પછી, સામાવાળા નં. ૨ એ વિદ્વાન જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ, રાજકોટની કોર્ટમાં ખાનગી ફરિયાદ નોંધાવવાનું યોગ્ય માન્યું, જેમણે બદલામાં સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ પોલીસ દ્વારા તપાસનો આદેશ આપ્યો. આવા સંજોગોમાં, ઉપર દર્શાવેલ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે એમ. કેસ નં. ૨/૨૦૧૫ તરીકે ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ નોંધવામાં આવી.

૭. એફ.આઈ.આર. માં, મોટાભાગે, આક્ષેપો અગાઉ નોંધ્યા મુજબ સમાન છે. પોલીસ કમિશનરને સંબોધવામાં આવેલી ફરિયાદમાં જે જણાવાયું છે તે ઉપરાંત, એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે વચનિવૃત્તિ પ્રાપ્ત કર્યા પછી, સામાવાળા નં. ૨ એ આરોપી પાસે લગ્ન વિશે પૂછપરછ કરી, અને તે સમયે, આરોપી ગુસ્સે થઈ ગયો અને સામાવાળા નં. ૨ ને કહ્યું કે તેણે શારીરિક સંબંધો જાળવવાના હેતુથી ખોટું વચન આપ્યું હતું. આરોપીએ પ્રથમ બાતમીદારને એવું કહ્યું હોવાનો આક્ષેપ છે કે તેના જીવનમાં પ્રથમ બાતમીદાર જેવી ઘણી સ્ત્રીઓ હતી. તેણે તેણીને જાનથી મારી નાખવાની ધમકી પણ આપી હતી. એવો આક્ષેપ કરવામાં આવે છે કે આરોપીએ પ્રથમ બાતમીદારને કહ્યું હતું કે તેણે તેણીના નામે

ચાલતો પ્લોટ વેચી દીધો છે. તેણીએ આક્ષેપ કર્યો છે કે તેણીની સહીની બનાવટ કરીને, પ્લોટ ત્રીજા પક્ષકારને ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યો છે.

- **અરજદાર વતી રજૂઆતો:**

૮. અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી પ્રતિક જસાણીએ રજૂઆત કરી કે જો પ્રથમ બાતમીદારનો આખો કેસ માનવામાં આવે અથવા સાચો હોવાનું સ્વીકારવામાં આવે તો પણ, બળાત્કારનો ગુનો સ્થાપિત કરવા માટેનું એક પણ તત્વ સ્પષ્ટ થતું નથી. તેઓ રજૂઆત કરે છે કે પ્રથમ બાતમીદારના ઇશારે શરૂ કરાયેલ ફોજદારી કાર્યવાહી કાયદાની પ્રક્રિયાનો દુરુપયોગ સિવાય બીજું કંઈ નથી. તેઓ રજૂઆત કરે છે કે પ્રથમ બાતમીદારે પોતાની સ્વતંત્ર ઈચ્છા અને મરજીથી અને પૂરી સમજદારી સાથે એક સંબંધમાં પ્રવેશ કર્યો, જે લગભગ ૧૬ વર્ષના સમયગાળા સુધી ચાલુ રહ્યો. ૧૬ વર્ષના લીવ-ઇન-રિલેશનશીપના સમયગાળા પછી, પ્રથમ બાતમીદાર બળાત્કાર અથવા શારીરિક શોષણની ફરિયાદ કરી શકે નહીં. શ્રી જસાણી રજૂઆત કરે છે કે જો કોઈ પરણિત સ્ત્રી પોતાના પતિ સાથે છૂટાછેડા લે છે અને પોતાના બે બાળકોને છોડી દે છે અને લગ્નના વચન પર શારીરિક સંબંધ માટે સંમતિ આપે છે અને ૧૬ વર્ષના સમયગાળા સુધી આવી પ્રવૃત્તિમાં સામેલ રહેવાનું ચાલુ રાખે છે, તો તેને તેણીના ભાગ પર અતિ-કામુકતાનું કૃત્ય કહી શકાય અને હકીકતની ગેરસમજથી પ્રેરિત કૃત્ય કહી શકાય નહીં. તેઓ રજૂઆત કરે છે કે આવા

કિસ્સામાં સ્ત્રીના કૃત્યને માફ કરવા અને બીજા પર ફોજદારી જવાબદારી નાખવા માટે ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૯૦ ની મદદ લઈ શકાય નહીં, સિવાય કે કોર્ટને ખાતરી આપી શકાય કે શરૂઆતથી જ આરોપીનો તેણી સાથે લગ્ન કરવાનો કોઈ ઇરાદો ન હતો.

૯. શ્રી જસાણી રજૂઆત કરે છે કે ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૧૫ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત છેતરપિંડીનો ગુનો સ્થાપિત કરવા માટેનું એક પણ તત્વ પણ સ્પષ્ટ થતું નથી. તેઓ રજૂઆત કરે છે કે ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૧૭, ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૧૫ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત છેતરપિંડીના ગુના માટે શિક્ષા નિર્ધારિત કરે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે તેમના અસીલ સામે નામ પૂરતી પણ એવી કોઈ સામગ્રી નથી, જેના પરથી એવું નિશ્ચિતપણે અનુમાન લગાવી શકાય કે ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૧૫ હેઠળ ગુનો સ્થાપિત કરવા માટે અત્રેના આરોપી દ્વારા પ્રથમ બાતમીદારને કોઈ કપટપૂર્ણ અથવા અપ્રમાણિક પ્રલોભન આપવામાં આવ્યું હતું. તેઓ રજૂઆત કરે છે કે જો હાલ પૂરતું એવું માનવામાં આવે કે આ કેસ લગ્ન કરવાના વચનભંગનો છે, તો પણ તે સિવિલ નુકસાનીના દાવાને જન્મ આપશે નહીં, જેને એક ગુના તરીકે ગણવામાં આવે.

૧૦. શ્રી જસાણી રજૂઆત કરે છે કે સંબંધો બગડ્યા પછી જ પ્રથમ

બાતમીદારે આક્ષેપો કરવાનું શરૂ કર્યું. વિવાદ આરોપી દ્વારા મળેલા નિવૃત્તિ લાભો પરના દાવાને લગતો છે. પ્રથમ બાતમીદાર આરોપી દ્વારા તેના નિવૃત્તિ લાભો પેટે મળેલ રકમના ૫૦% ની અપેક્ષા રાખતી હતી, અને આરોપી દ્વારા તે આપવામાં ન આવતાં, તેણે ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટને જન્મ આપ્યો.

૧૧. શ્રી જસાણીએ રજૂઆત કરી કે બનાવટી સહીના આક્ષેપો પણ પાયાવિહોળા છે, કારણ કે પ્રથમ બાતમીદાર જે જમીનના પ્લોટ વિશે વાત કરી રહી છે, તે આરોપી દ્વારા તેણીની સહીની બનાવટ કરીને ત્રીજા પક્ષકારને વેચવામાં આવ્યો હોવાનું દૂર-દૂર સુધી સૂચવતું કંઈ નથી. શ્રી જસાણીએ રજૂઆત કરી કે પ્રથમ બાતમીદારના નામે જમીનનો કોઈ પ્લોટ ચાલતો ન હતો.

૧૨. ઉપર જણાવેલ આવા સંજોગોમાં, શ્રી જસાણી પ્રાર્થના કરે છે કે આ અરજીમાં ગુણદોષ હોવાથી, તેને મંજૂર કરવામાં આવે અને એફ.આઈ.આર. કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવામાં આવે.

- પ્રથમ બાતમીદાર વતી રજૂઆતો:

૧૩. પ્રથમ બાતમીદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી ચંદ્રાણીએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી કે એફ.આઈ.આર. ના સાદા વાંચન પર પ્રથમ દર્શનીય

કેસ કરતાં વધુ સ્પષ્ટ થાય છે. તેઓ રજૂઆત કરે છે કે મેટર તપાસના તબક્કે છે અને પોલીસને કાયદા મુજબ તપાસ હાથ ધરવા અને પૂર્ણ કરવા દેવી જોઈએ. તેઓ રજૂઆત કરે છે કે તપાસના અંતે ચિત્ર વધુ સ્પષ્ટ થશે. તેઓ રજૂઆત કરે છે કે ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૮૦ માં સમાવિષ્ટ "હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ" અભિવ્યક્તિ એટલી વ્યાપક છે કે તે તમામ કેસોને આવરી લે છે જ્યાં ખોટી રજૂઆત દ્વારા સંમતિ મેળવવામાં આવે છે; ખોટી રજૂઆતને હકીકતોની ગેરસમજ તરફ દોરી જતી ગણવી જોઈએ જેના સંદર્ભમાં સંમતિ આપવામાં આવી છે. શ્રી ચંદ્રાણી રજૂઆત કરે છે કે પ્રારંભિક તબક્કે જ, આરોપીનો તેમના અસીલ સાથે લગ્ન કરવાના તેમના વચનનું પાલન કરવાનો કોઈ ઈરાદો ન હતો. માત્ર પોતાની કામુક ઇચ્છા સંતોષવા માટે તેણે ખોટા વચનો આપ્યા અને છેતરપિંડી કરી. શ્રી ચંદ્રાણી રજૂઆત કરે છે કે આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલા વચનોના હેતુ સિવાય પીડિતાએ આરોપીને શારીરિક સંબંધ બાંધવા દીધો ન હતો. આવા સંજોગોમાં, વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, આરોપીએ માત્ર બળાત્કારનો જ નહીં, પરંતુ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૨૦ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર છેતરપિંડીનો ગુનો પણ આચર્યો હોવાનું કહી શકાય.

૧૪. શ્રી ચંદ્રાણીએ, અંતે, રજૂઆત કરી કે પ્રાથમિક તબક્કે અથવા તપાસના વચગાળાના તબક્કે કાર્યવાહીમાં દખલગીરી કરવાની સત્તા હાઇકોર્ટમાં એ વ્યાપક સિદ્ધાંત પર રહેલી છે કે જો એફ.આઈ.આર. માં કરવામાં આવેલા

આક્ષેપો કોઈ કેસ ચલાવવાપાત્ર ગુનો દર્શાવતા ન હોય, તો આરોપીએ શા માટે કાનૂની કાર્યવાહીની ચાતના સહન કરવી જોઈએ તેવું કારણ હોઈ શકે, પરંતુ આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ ભાગ્યે જ થવો જોઈએ, અને તે પણ, આક્ષેપો સાચા છે કે ખોટા અથવા વિશ્વસનીય છે કે કેમ તેની તપાસમાં ઉતર્યા વિના.

૧૫. શ્રી ચંદ્રાણી પ્રાર્થના કરે છે કે આ અરજીમાં કોઈ ગુણદોષ ન હોવાથી, તેને નકારી કાઢવામાં આવે.

૧૬. તેમની રજૂઆતોના સમર્થનમાં, શ્રી ચંદ્રાણીએ સુપ્રીમ કોર્ટના નીચેના નિર્ણયો પર મજબૂત આધાર રાખ્યો છે:

- (૧) દીપક ગુલાટી વિ. સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા [(૨૦૧૩) ૭ એસ.સી.સી. ૬૭૫]
- (૨) સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. વિ. નૌશાદ [(૨૦૧૩) ૧૬ એસ.સી.સી. ૬૫૧]
- (૩) ચેડલા શ્રીનિવાસ રાવ વિ. સ્ટેટ ઓફ આંધ્રપ્રદેશ [(૨૦૦૭) ૧ એસ.સી.સી. (ફિ.) ૫૫૭]

- **રાજ્ય વતી રજૂઆતો:**

૧૭. રાજ્ય તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર સુશ્રી ઠાકોરે, મોટાભાગે, પ્રથમ બાતમીદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી ચંદ્રાણી દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતો અપનાવી છે. તેઓ રજૂઆત કરે છે કે

પ્રથમ બાતમીદારને લગ્નના ખોટા વચન પર શારીરિક સંબંધ માટે ઇરાદાપૂર્વક પ્રેરિત કરવામાં આવી હતી. આરોપી જાણતો હતો કે તે પોતે પણ પરિણીત પુરુષ છે જેને બે પુખ્ત બાળકો છે અને પ્રથમ બાતમીદાર પણ બે બાળકો ધરાવતી પરિણીત સ્ત્રી હતી. આવી જાણકારી હોવા છતાં અને પોલીસ અધિકારી હોવા છતાં, તેણે માત્ર પોતાની કામુક ઇચ્છા સંતોષવાના હેતુથી પ્રથમ બાતમીદાર તરફ આગળ વધ્યો, અને તેનાથી પ્રથમ બાતમીદારના શરીર, મન અને પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન પહોંચાડ્યું. તેઓ રજૂઆત કરે છે કે "લગ્નનું ખોટું વચન" આખ્યા પછી "ઇરાદાપૂર્વકના પ્રલોભન" દ્વારા પ્રથમ બાતમીદાર સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધવામાં આરોપીની સંડોવણી ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૧૫ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત છેતરપિંડીના ગુનાના કાર્યક્ષેત્રમાં સ્પષ્ટપણે આવે છે, જે ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૧૭ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર છે. સુશ્રી ઠાકોર રજૂઆત કરે છે કે લગ્ન કરવાનો કોઈ ઇરાદો ન હોવા છતાં, લગ્નના ખોટા વચન પર શારીરિક સંબંધો બાંધવા માટે પરણિત સ્ત્રીને મનાવવાથી કોઈપણ કિસ્સામાં બળાત્કાર ગણાશે નહીં એવું માનવું એ એવા વર્તન પર પ્રોત્સાહન આપવા સમાન હશે, જે અત્યંત નિંદનીય અને ઘૃણાસ્પદ જ નહીં, પણ પ્રકૃતિમાં ફોજદારી પણ છે. જો આવું થવા દેવામાં આવશે, તો તે અત્રેના આરોપી જેવા અનૈતિક અને અપ્રમાણિક વ્યક્તિઓને સમાજના નબળા વર્ગ અને નીચલા સ્તરની સ્ત્રીઓ અથવા છોકરીઓનું શોષણ કરવા સક્ષમ બનાવશે, તેમને લગ્ન કરવા જઈ રહ્યા હોવાનો વિશ્વાસ અપાવીને તેમની સાથે શારીરિક સંબંધો બાંધવા

દબાણ કરશે અને તેમને એવું મનાવશે કે જે વ્યક્તિ ખૂબ જ જલ્દી તેમના પતિ બનવાની છે તેની સાથે આવા સંબંધોમાં કંઈ ખોટું નથી, અને પછીથી તેમનાથી મોં ફેરવી લેશે, એ આરામદાયક માન્યતામાં કે કાયદો તેમના પક્ષમાં હોવાથી તેઓ તેમના દુષ્કૃત્યોમાંથી સરળતાથી છટકી શકશે.

૧૮. ઉપર જણાવેલ આવા સંજોગોમાં, વિદ્વાન એ.પી.પી. પ્રાર્થના કરે છે કે આ અરજીમાં કોઈ ગુણદોષ ન હોવાથી, તેને નકારી કાઢવામાં આવે

૧૯. પક્ષકારો તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન કાઉન્સેલને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી ધ્યાનમાં લીધા પછી, મારી વિચારણા માટે માત્ર એક જ પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે શું હાલનો કેસ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલા માનસિક દબાણ અથવા આપવામાં આવેલી લાલચો સામે નિષ્ક્રિય સમર્પણનો છે કે જે કૃત્યમાં તેણીને સામેલ થવા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું તેની પ્રકૃતિ અને પરિણામ સંપૂર્ણપણે જાણીને પ્રથમ બાતમીદાર દ્વારા લેવામાં આવેલો તે સભાન નિર્ણય હતો? બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, શું પ્રથમ બાતમીદાર દ્વારા આપવામાં આવેલી મૌન સંમતિ એ આરોપીના તેની સાથે લગ્ન કરવાના ઈરાદા અંગે તેના મનમાં ઉભી થયેલી ગેરસમજનું પરિણામ હતું?

૨૦. દીપક ગુલાટી (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે નીચેના અવલોકનો કર્યા હતા, જે, મારા મતે, નોંધ લેવા યોગ્ય છે:

"૧૫. ઇન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ (જે હવે પછી 'એક્ટ ૧૮૭૨' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ની કલમ ૧૧૪-એ જોગવાઈ કરે છે કે, જો ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી એવી જુબાની આપે છે કે તેણે તેની સંમતિ આપી ન હતી, તો કોર્ટ એવું અનુમાન કરશે કે હકીકતમાં તેણે આવી સંમતિ આપી ન હતી. હાલના કેસની હકીકતો એવી માંગ કરતી નથી કે એક્ટ ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૧૪-એ ની જોગવાઈઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવે. તેથી, અહીં સામેલ એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું તેની સંમતિ લગ્નના ખોટા વચન પર મેળવવામાં આવી હતી. આમ, એક્ટ ૧૮૭૨ ની કલમ ૮૦ ની જોગવાઈઓ સાથે, આઈ.પી.સી. ની કલમો ૪૧૭, ૩૭૫ અને ૩૭૬ ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લેવી પડશે. એક્ટ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૮૦ જોગવાઈ કરે છે કે હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવેલી કોઈપણ સંમતિને માન્ય સંમતિ ગણવામાં આવશે નહીં, જ્યાં સુધી આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૫ ની જોગવાઈઓનો સંબંધ છે, અને આમ, શારીરિક સંબંધ બાંધવો બળાત્કાર ગુજારવા સમાન ગણાશે.

૧૬. આ કોર્ટે ઉદય વિ. સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટક, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૩ એસ.સી. ૧૬૩૯ : (૨૦૦૩ એ.આઈ.આર. એસ.સી.૬બલ્યુ. ૧૦૩૫) દીલીપ સિંહ ઉર્ફે દિલીપ કુમાર વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૫ એસ.સી. ૨૦૩ : (૨૦૦૪ એ.આઈ.આર.

એસ.સી.ડબલ્યુ. ૬૪૭૯) ચેડલા શ્રીનિવાસ રાવ વિ. સ્ટેટ ઓફ એ.પી. (૨૦૦૬) ૧૧ એસ.સી.સી. ૬૧૫; અને પ્રદીપ કુમાર વર્મા વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૭ એસ.સી. ૩૦૫૯ : (૨૦૦૭ એ.આઈ.આર. એસ.સી.ડબલ્યુ. ૫૫૩૨) ના કેસોમાં અહીં સંકળાયેલા મુદ્દા પર વિસ્તૃત રીતે વિચાર કર્યો હતો, અને એ નિષ્કર્ષ પર પહોંચી હતી કે જો આરોપીનું વચન ખોટું ન હોય અને ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીને જાતીય કૃત્યોમાં સામેલ થવા માટે લલચાવવાના એકમાત્ર ઇરાદા સાથે ન આપવામાં આવ્યું હોય, તો આવું કૃત્ય(ઓ) બળાત્કાર ગણાશે નહીં. આમ, તે માત્ર એટલું જ ઠરાવશે કે જ્યાં ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી, આરોપી તેની સાથે લગ્ન કરે તેવી શક્યતા છે તે હદ સુધીની હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ, આરોપીની કામુક ઈચ્છા સમક્ષ સમર્પણ કરે છે, તો આવું કપટપૂર્ણ કૃત્ય સંમતિજનક હોવાનું કહી શકાય નહીં, જ્યાં સુધી આરોપીના ગુનાનો સંબંધ છે.

૧૭. બળાત્કાર એ સમાજમાં નૈતિક અને શારીરિક રીતે સૌથી નિંદનીય ગુનો છે, કારણ કે તે પીડિતાના શરીર, મન અને ગોપનીયતા પર હુમલો છે. જ્યારે ખૂની પીડિતાના શારીરિક માળખાનો નાશ કરે છે, ત્યારે બળાત્કારી એક લાચાર સ્ત્રીના આત્માને નીચો પાડે છે અને ભ્રષ્ટ્ર કરે છે. બળાત્કાર સ્ત્રીને પ્રાણીના સ્તરે લાવી દે છે,

કારણ કે તે તેના જીવનના મૂળને હચમચાવી નાખે છે. કોઈ પણ સંજોગોમાં બળાત્કાર પીડિતાને ગુનામાં સાથીદાર કહી શકાય નહીં. બળાત્કાર પીડિતાના જીવન પર કાયમી ડાઘ છોડી દે છે, અને તેથી બળાત્કાર પીડિતાને ઈજાગ્રસ્ત સાક્ષી કરતા ઉચ્ચ સ્તર પર મૂકવામાં આવે છે. બળાત્કાર સૌથી ધિક્કારપાત્ર ગુનો છે, બળાત્કાર એ સ્ત્રીના સર્વોચ્ચ સન્માન પર ગંભીર ફટકા સમાન છે, અને તેના સ્વાભિમાન અને ગૌરવ બંનેને ઠેસ પહોંચાડે છે. તે પીડિતાને માનસિક અને શારીરિક નુકસાન પહોંચાડે છે, અને તેના પર ભૂંસી ન શકાય તેવી છાપ છોડી જાય છે.

૧૮. સંમતિ સ્પષ્ટ અથવા ગર્ભિત, બળજબરીપૂર્વકની અથવા ગેરમાર્ગે દોરાયેલી, સ્વેચ્છાએ અથવા છેતરપિંડી દ્વારા મેળવેલી હોઈ શકે છે. સંમતિ એ વિચાર-વિમર્શ સાથે જોડાયેલું કારણનું કૃત્ય છે, જેમાં મન એક ત્રાજવાની જેમ દરેક બાજુની સારી અને ખરાબ બાબતોનું વજન કરે છે. બળાત્કાર અને સંમતિથી બાંધેલા શારીરિક સંબંધ વચ્ચે સ્પષ્ટ તફાવત છે અને આવા કેસમાં, કોર્ટે ખૂબ જ કાળજીપૂર્વક તપાસ કરવી જોઈએ કે શું આરોપી ખરેખર પીડિતા સાથે લગ્ન કરવા માંગતો હતો, અથવા તેનો બદલ્લિ હતો, અને માત્ર પોતાની કામુક ઈચ્છા સંતોષવા માટે તેણે આ અંગે ખોટું વચન આપ્યું હતું, કારણ કે પાછળની બાબત છેતરપિંડી અથવા કપટના

કાર્યક્ષેત્રમાં આવે છે. વચનના માત્ર ભંગ અને ખોટા વચનનું પાલન ન કરવા વચ્ચે તફાવત છે. આમ, કોર્ટે તપાસ કરવી જોઈએ કે શું પ્રારંભિક તબક્કે આરોપી દ્વારા લગ્ન કરવાનું ખોટું વચન આપવામાં આવ્યું હતું; અને શું તેમાં સામેલ સંમતિ જાતીય સંડોવણીની પ્રકૃતિ અને પરિણામોને સંપૂર્ણપણે સમજ્યા પછી આપવામાં આવી હતી. એવો કિસ્સો હોઈ શકે છે જ્યાં ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી આરોપી પ્રત્યેના તેના પ્રેમ અને લાગણીને કારણે શારીરિક સંબંધ બાંધવા માટે સંમત થાય છે, અને માત્ર આરોપી દ્વારા તેને કરવામાં આવેલી ખોટી રજૂઆતને કારણે જ નહીં, અથવા જ્યાં આરોપી એવા સંજોગોને કારણે કે જે તે અગાઉ જોઈ શક્યો ન હતો, અથવા જે તેના નિયંત્રણની બહાર હતા, લગ્ન કરવાનો પૂરો ઈરાદો હોવા છતાં, તેની સાથે લગ્ન કરી શક્યો ન હતો. આવા કેસોને અલગ રીતે લેવા જોઈએ. આરોપીને બળાત્કાર માટે ત્યારે જ દોષિત ઠેરવી શકાય જો કોર્ટ એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચે કે આરોપીનો ઈરાદો દ્વેષપૂર્ણ હતો, અને તેના છુપા ઈરાદા હતા.

૧૯. દીલીપ સિંહ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં, નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે:—

"૨૦. કલમ ૯૦ ના પ્રથમ ભાગમાં દર્શાવેલ પરિબળો પીડિતાના દષ્ટિકોણથી છે. કલમ ૯૦ નો બીજો ભાગ

આરોપીના દષ્ટિકોણથી અનુરૂપ જોગવાઈ ઘડે છે. તે એવી કલ્પના કરે છે કે આરોપીને પણ એ જાણકારી છે અથવા એ માનવા માટે કારણ છે કે પીડિતા દ્વારા ઇજાના ડર અથવા હકીકતની ગેરસમજના પરિણામે સંમતિ આપવામાં આવી હતી. આમ, બીજો ભાગ દૂષિત સંમતિ મેળવનાર વ્યક્તિની જાણકારી અથવા વાજબી માન્યતા પર ભાર મૂકે છે. બંને ભાગોની આવશ્યકતાઓ સંયુક્ત રીતે સંતોષાયેલી હોવી જોઈએ. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કોર્ટે એ જોવું પડશે કે શું સંમતિ આપનાર વ્યક્તિએ ઇજાના ડર અથવા હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ તે આપી હતી અને કોર્ટે એ પણ સંતુષ્ટ થવું જોઈએ કે કૃત્ય કરનાર વ્યક્તિ એટલે કે કથિત ગુનેગાર, એ હકીકતથી સભાન છે અથવા એવું વિચારવા માટે કારણ હોવું જોઈએ કે જો ડર અથવા ગેરસમજ ન હોત, તો સંમતિ આપવામાં આવી ન હોત. આ કલમ ૮૦ ની યોજના છે જે નકારાત્મક શબ્દાવલિમાં રજૂ કરવામાં આવી છે."

૨૦. આ કોર્ટે, પ્રદીપ કુમાર વર્મા (ઉપર મુજબ) નો નિર્ણય કરતી વખતે, એન. જલદુ, રી આઈ.એલ.આર. (૧૯૧૩) ૩૬ મદ્રાસ ૪૫૩

માં આપવામાં આવેલ મદ્રાસ હાઈકોર્ટના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો હતો, જેમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે :

"અમારો અભિપ્રાય છે કે હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ અભિવ્યક્તિ એટલી વ્યાપક છે કે તે તમામ કેસોને આવરી લે છે જ્યાં ખોટી રજૂઆત દ્વારા સંમતિ મેળવવામાં આવે છે; ખોટી રજૂઆતને હકીકતોની ગેરસમજ તરફ દોરી જતી ગણવી જોઈએ જેના સંદર્ભમાં સંમતિ આપવામાં આવી છે. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩ નું દષ્ટાંત (ડી) જણાવે છે કે કોઈ વ્યક્તિનો ચોક્કસ ઈરાદો હોય તેને હકીકત તરીકે ગણવામાં આવે છે. તેથી, અહીં જે હકીકત વિશે બીજા અને ત્રીજા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓને ગેરસમજ કરવામાં આવી હતી તે હકીકત એ હતી કે બીજા આરોપીનો છોકરીના લગ્ન કરાવવાનો ઈરાદો હતો??..આમ ? જો જે વ્યક્તિના કબજામાંથી છોકરી લેવામાં આવે છે તેની સંમતિ છેતરપિંડીથી મેળવવામાં આવે છે, તો તે લેવું આવી વ્યક્તિની ઈચ્છા વિરુદ્ધ હોવાનું માનવામાં આવે છે. ? જો કે કારણ કિસ્સાઓમાં બળજબરી કે છેતરપિંડીથી મેળવેલી સંમતિ માત્ર તેનાથી પ્રભાવિત પક્ષકાર દ્વારા

૨૯ કરવા પાત્ર છે, આઈ.પી.સી. ની કલમ ૮૦ ની
અસર એ છે કે આવી સંમતિનો, ફોજદારી કાયદા હેઠળ,
અન્યથા જે ગુનો હોય તેને વાજબી ઠેરવવા માટે ઉપયોગ
કરી શકાતો નથી."

૨૧. તેથી, એ સ્પષ્ટ છે કે સંબંધિત સમયે, એટલે કે પ્રારંભિક
તબક્કે જ, આરોપીનો પીડિતા સાથે લગ્ન કરવાના પોતાના વચનનું
પાલન કરવાનો કોઈ ઈરાદો ન હતો તે દર્શાવવા માટે પૂરતા પુરાવા
હોવા જોઈએ. અલબત્ત, એવા સંજોગો હોઈ શકે છે, જ્યારે શ્રેષ્ઠ ઈરાદા
ધરાવતી વ્યક્તિ વિવિધ અનિવાર્ય સંજોગોને કારણે પીડિતા સાથે
લગ્ન કરવા અસમર્થ હોય. ઉપલબ્ધ પુરાવા પરથી બહુ સ્પષ્ટ ન હોય
તેવા કારણોસર ભવિષ્યની અનિશ્ચિત તારીખે વચન પાળવામાં
નિષ્ફળતા હંમેશા હકીકતની ગેરસમજ સમાન હોતી નથી. હકીકતની
ગેરસમજ શબ્દના અર્થમાં આવવા માટે, હકીકતની તાત્કાલિક
સુસંગતતા હોવી જોઈએ. આવી પરિસ્થિતિમાં છોકરીના કૃત્યને
સંપૂર્ણપણે માફ કરવા અને બીજા પર ફોજદારી જવાબદારી નાખવા
માટે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૮૦ ની મદદ લઈ શકાય નહીં, સિવાય કે
કોર્ટને ખાતરી આપી શકાય કે શરૂઆતથી જ આરોપીનો ખરેખર તેની
સાથે લગ્ન કરવાનો ક્યારેય ઈરાદો ન હતો."

૨૧ દીલીપ સિંહ ઉર્ફે દિલીપ કુમાર વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર [(૨૦૦૫)

૧ એસ.સી.સી. ૮૮] ના કેસમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

"૧૫. વિચારણાની માંગ કરતો છેલ્લો પ્રશ્ન એ છે કે શું આરોપી ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૨ સાથે 'તેણીની સંમતિ વિના' શારીરિક સંબંધ બાંધવા માટે દોષિત છે (જુઓ આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૫ નો બીજો ખંડ). જો કે ઇચ્છા અને સંમતિ વારંવાર એકબીજા સાથે જોડાય છે અને વ્યક્તિની ઇચ્છા વિરુદ્ધ કરવામાં આવેલા કૃત્યને સંમતિ વિના કરવામાં આવેલું કૃત્ય કહી શકાય, ઇન્ડિયન પીનલ કોડ આ બંને અભિવ્યક્તિઓને શક્ય તેટલી વ્યાપક બનાવવા માટે અલગ મથાળા હેઠળ વર્ગીકૃત કરે છે.

૧૬. તો પછી 'તેણીની સંમતિ વિના' અભિવ્યક્તિનો અર્થ અને વિષયવસ્તુ શું છે? શું સ્ત્રી દ્વારા પુરુષના તેની સાથે લગ્ન કરવાના વચનને માનીને આપવામાં આવેલી સંમતિ, એવી સંમતિ છે જે બળાત્કારના ગુનાને બાકાત રાખે છે? આ એવા પ્રશ્નો છે જે પ્રત્યક્ષ અથવા આકસ્મિક રીતે ચર્ચા માટે ઉભા થયા છે.

૧૭. આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૫ ના સંદર્ભમાં 'સંમતિ' ના ખ્યાલ અને પરિમાણોને અલગ અલગ દૃષ્ટિકોણથી જોવામાં

આવ્યા છે. આ મુદ્દા પર ચુકાદો અપાયેલા કેસો અલગ અલગ અભિગમો દર્શાવે છે જે જરૂરી નથી કે વિરોધાભાસી હોય. અલબત્ત, અંતિમ નિષ્કર્ષ દરેક કેસની હકીકતો પર આધાર રાખે છે.

૧૮. ઇન્ડિયન પીનલ કોડ 'સંમતિ' ને સકારાત્મક શબ્દોમાં વ્યાખ્યાયિત કરતું નથી, પરંતુ કોડ હેઠળ કોને 'સંમતિ' તરીકે ગણી શકાય નહીં તે કલમ ૮૦ દ્વારા સમજાવવામાં આવ્યું છે. કલમ ૮૦ નીચે મુજબ વંચાય છે :

"૮૦. ૬૨ અથવા ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવેલ હોવાનું જાણાતી સંમતિ – જો કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા ઇજાના ૬૨થી, અથવા હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ સંમતિ આપવામાં આવી હોય, અને જો કૃત્ય કરનાર વ્યક્તિ જાણતી હોય, અથવા તેને માનવાનું કારણ હોય, કે સંમતિ આવા ૬૨ અથવા ગેરસમજના પરિણામે આપવામાં આવી હતી, તો સંમતિ એવી સંમતિ નથી કે જે આ કોડની કોઈપણ કલમ દ્વારા ઇરાદો ધરાવે છે....."

૧૯. પ્રથમ ઇજાના ૬૨ હેઠળ અને બીજું હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવેલી સંમતિ બિલકુલ 'સંમતિ' નથી. કલમ

૯૦ ના પ્રથમ ભાગ દ્વારા આ જ ફરમાવવામાં આવ્યું છે. કલમ ૯૦ માં નિર્દિષ્ટ આ બે આધારો બળજબરી અને હકીકતની ભૂલ જેવા જ છે જે એવા પરિચિત આધારો છે જે આપણા દેશના તેમજ અન્ય દેશોના ન્યાયશાસ્ત્ર હેઠળ વ્યવહારને દૂષિત કરી શકે છે.

૨૦. કલમ ૯૦ ના પ્રથમ ભાગમાં દર્શાવેલ પરિબળો પીડિતાના દષ્ટિકોણથી છે. કલમ ૯૦ નો બીજો ભાગ આરોપીના દષ્ટિકોણથી અનુરૂપ જોગવાઈ ઘડે છે. તે એવી કલ્પના કરે છે કે આરોપીને પણ એ જાણકારી છે અથવા એ માનવા માટે કારણ છે કે પીડિતા દ્વારા ઈજાના ડર અથવા હકીકતની ગેરસમજના પરિણામે સંમતિ આપવામાં આવી હતી. આમ, બીજો ભાગ દૂષિત સંમતિ મેળવનાર વ્યક્તિની જાણકારી અથવા વાજબી માન્યતા પર ભાર મૂકે છે. બંને ભાગોની આવશ્યકતાઓ સંયુક્ત રીતે સંતોષાયેલી હોવી જોઈએ. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કોર્ટે એ જોવું પડશે કે શું સંમતિ આપનાર વ્યક્તિએ ઈજાના ડર અથવા હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ તે આપી હતી અને કોર્ટે એ પણ સંતુષ્ટ થવું જોઈએ કે કૃત્ય કરનાર વ્યક્તિ એટલે કે કથિત ગુનેગાર, એ હકીકતથી સભાન છે અથવા એવું વિચારવા માટે કારણ હોવું જોઈએ કે જો ડર અથવા ગેરસમજ ન હોત, તો સંમતિ

આપવામાં આવી ન હોત. આ કલમ ૯૦ ની યોજના છે જે નકારાત્મક શબ્દાવલિમાં રજૂ કરવામાં આવી છે."

૨૧. જોકે, કલમ ૯૦ ને ઇન્ડિયન પીનલ કોડના હેતુઓ માટે સંમતિની સંપૂર્ણ વ્યાખ્યા તરીકે ગણી શકાય નહીં. 'સંમતિ' ના સામાન્ય અર્થ અને ખ્યાલને બાકાત રાખવાનો ઈરાદો નથી. હાઈકોર્ટ અને આ કોર્ટના વિવિધ નિર્ણયો માત્ર કલમ ૯૦ ની ભાષા પર ગયા નથી, પરંતુ 'સંમતિ' શબ્દની વ્યુત્પત્તિ દ્વારા માર્ગદર્શિત થઈને વ્યાપક ક્ષેત્રમાં પ્રવાસ કર્યો છે.

૨૨. મોટાભાગના નિર્ણયોમાં જેમાં ઇન્ડિયન પીનલ કોડ હેઠળ 'સંમતિ' અભિવ્યક્તિના અર્થની ચર્ચા કરવામાં આવી હતી, તેમાં સ્ટ્રાઉડની જ્યુડિશિયલ ડિક્શનરી, જોવિટની ડિક્શનરી ઓન ઇંગ્લિશ લો, વર્ક્સ એન્ડ ફ્રેઝીસ – પરમેનન્ટ એડિશન અને અન્ય કાનૂની શબ્દકોશોમાં આવતા ફકરાઓનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો. સ્ટ્રાઉડ સંમતિને 'કારણનું કૃત્ય, જે વિચાર-વિમર્શ સાથે હોય છે, જેમાં મન એક ત્રાજવાની જેમ દરેક બાજુની સારી અને ખરાબ બાબતોનું વજન કરે છે' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે." જોવિટે, સમાન ભાષાનો ઉપયોગ કરતી વખતે નીચે મુજબ ઉમેર્યું:

".....સંમતિ ત્રણ બાબતો ધારે છે શારીરિક શક્તિ, માનસિક શક્તિ અને તેનો મુક્ત અને ગંભીર ઉપયોગ. તેથી જો ધાકધમકી, બળ, મધ્યસ્થી લાદીને, છેતરપિંડી, આશ્ચર્ય અથવા અયોગ્ય પ્રભાવ દ્વારા સંમતિ મેળવવામાં આવે છે, તો તેને એક ભ્રમ તરીકે ગણવામાં આવશે, અને મનના ઇરાદાપૂર્વકના અને મુક્ત કૃત્ય તરીકે નહીં."

૨૩. વર્ડ્સ એન્ડ ફ્રેઝીસ – પરમેનન્ટ એડિશન, વોલ્યુમ ૮એ માં, અમેરિકન કોર્ટના અમુક જૂના નિર્ણયોમાંથી તારવેલા નીચેના ફક્રાઓ જોવા મળે છે:

"..... 'સંમતિ' ની રચના કરવા માટે જાતીય કૃત્યની પ્રકૃતિ અને પરિણામો અંગે પુખ્ત વયની સ્ત્રીની સમજણ બુદ્ધિપૂર્વકની સમજણ હોવી જોઈએ. દંડના કાયદામાં સંમતિ, જે બળાત્કારને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, તેને તેના મહત્વ અને નૈતિક ગુણવત્તાના જ્ઞાન પર આધારિત બુદ્ધિના ઉપયોગની જરૂર છે અને પ્રતિકાર અને સંમતિ વચ્ચે પસંદગી હોવી જોઈએ."

૨૪. ઉદય વિ. સ્ટેટ ઓફ કલારીટક (એસ.સી.સી. પેજ ૫૩, ફ્કરો ૧૨) માં કોર્ટ વતી બોલતા બી.પી. સિંહ, જે. દ્વારા એવું અવલોકન

કરવામાં આવ્યું હતું:

૧૨. ભારતમાં કોર્ટોએ, મોટાભાગે, સંમતિ સ્વૈચ્છિક હતી કે કેમ તે દૂષિત હતી જેથી કાનૂની સંમતિ ન હોય તે શોધવા માટે આ કસોટીઓ અપનાવી છે."

૨૫. રાવ હરનારાયણ સિંહ શિયોજી સિંહ વિ. સ્ટેટ માં ટેકચંદ, જે. દ્વારા આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૫ ના સંદર્ભમાં 'સંમતિ' અભિવ્યક્તિનું સારું વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું છે. વિદ્વાન ન્યાયાધીશે સ્પષ્ટપણે કાયદાના શબ્દકોશોમાંના ઉપરોક્ત ફકરાઓમાંથી પ્રેરણા મેળવી હતી. વિદ્વાન ન્યાયાધીશનું અવલોકન કે (એ.આઈ.આર. પેજ ૧૨૬, ફકરો ૭) કે "સંમતિ અને સમર્પણ વચ્ચે તફાવત છે અને દરેક સંમતિમાં સમર્પણ સામેલ છે પરંતુ તેનાથી વિપરીત અનુસરતું નથી અને માત્ર સમર્પણના કૃત્યમાં સંમતિ સામેલ નથી",

તદ્દન યોગ્ય છે. સદર દરખાસ્ત વર્ચ્યુઅલ રીતે કોલરિજ, જે. દ્વારા રેજિના વિ. ડે માં ૧૮૪૧ માં જે કહેવામાં આવ્યું હતું તેનું પુનરાવર્તન છે જે વર્ડ્સ એન્ડ ફ્રેઝીસ (પરમેનન્ટ એડિશન) ના પેજ ૨૦૫ પર ટાંકવામાં આવ્યું છે. હરનારાયણના કેસમાં નીચેની ટિપ્પણીઓ પણ સુસંગત છે (એ.આઈ.આર. પેજ ૧૨૬, ફકરો ૭) :

"સંમતિ એ વિચાર-વિમર્શ સાથેનું કારણનું કૃત્ય છે, અનિવાર્ય

મજબૂરી, અપ્રતિકાર અને નિષ્ક્રિય સમર્પણના ચહેરામાં લાચાર સમર્પણના માત્ર કૃત્યને સંમતિ ગણી શકાય નહીં."

૨૬. ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં આવતા ફકરાઓ ક્યાં તો મંજૂરી સાથે શબ્દશઃ ટાંકવામાં આવ્યા હતા અથવા ત્યારબાદના નિર્ણયોમાં સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપમાં: જુઓ ઇન રે: એન્થોની (એ.આઈ.આર. ૧૯૬૦ મદ્રાસ ૩૦૮); ગોપી શંકર વિ. સ્ટેટ (એ.આઈ.આર. ૧૯૬૭ રાજ ૧૫૯); ભીમરાવ વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર (૧૯૭૫) મહા એલ.જે. ૬૬૦); વિજયન પિલ્લઈ વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરળ (૧૯૮૯ (૨) કે.એલ.જે. ૨૩૪). આ તમામ નિર્ણયો પર આ કોર્ટના તાજેતરના ઉદય વિ. સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટકના ચુકાદામાં વિચાર કરવામાં આવ્યો છે. હરનારાયણના કેસમાં (જે કાયદાના શબ્દકોશોના ઉપરોક્ત અંશો પર આધારિત હતું) ટેકચંદ, જે. દ્વારા સ્પષ્ટ કર્યા મુજબ દંડના કાયદાના સંદર્ભમાં 'સંમતિ' અભિવ્યક્તિના અર્થ અને વિષયવસ્તુ પરના કાયદાની ઉચ્ચારણનો પડઘો સ્ટેટ ઓફ એચ.પી. વિ. મેંગો રામ (૨૦૦૦) ૭ એસ.સી.સી. ૨૨૪) માં આ કોર્ટના ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચના નિર્ણયમાં પડ્યો છે, કોર્ટ વતી બોલતા કે.જી. બાલકૃષ્ણન, જે. એ આ પ્રમાણે જણાવ્યું (એસ.સી.સી. પેજ ૨૩૦-૩૧, ફકરો ૧૩):

"હર અથવા આતંક હેઠળ શરીરના સમર્પણને સંમતિજનક જાતીય

કૃત્ય તરીકે ગણી શકાય નહીં. કલમ ૩૭૫ ના હેતુ માટે સંમતિ માટે માત્ર કૃત્યના મહત્વ અને નૈતિક ગુણવત્તાના જ્ઞાન પર આધારિત બુદ્ધિના ઉપયોગ પછી જ નહીં પરંતુ પ્રતિકાર અને સંમતિ વચ્ચેની પસંદગીનો સંપૂર્ણ ઉપયોગ કર્યા પછી સ્વૈચ્છિક ભાગીદારી જરૂરી છે. સંમતિ હતી કે નહીં, તે તમામ સુસંગત સંજોગોના સાવચેતીપૂર્વક અભ્યાસ પરથી જ જાણી શકાય છે."

હકીકતો પર, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી દ્વારા પ્રતિકાર કરવામાં આવ્યો હતો અને જાતીય કૃત્યમાં કોઈ સ્વૈચ્છિક ભાગીદારી ન હતી. તેથી, તે કેસ વધુ યોગ્ય રીતે કલમ ૩૭૫ ના પ્રથમ ખંડમાં આવશે.

૨૭. અમે અમારું ધ્યાન આઈ.પી.સી. ની કલમ ૮૦ ની ચોક્કસ શબ્દાવલિ સાથે કામ પાર પાડતા કેસો તરફ દોરીશું. અમારી પાસે ૧૯૧૩ માં રી: એન. જલદુ (આઈ.એલ.આર. ૩૬ મદ્રાસ ૪૫૩) માં આપવામાં આવેલ મદ્રાસ હાઈકોર્ટનો એક પ્રકાશિત નિર્ણય છે જેમાં તે કોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૬૧ હેઠળ અપહરણના ગુનાના સંદર્ભમાં કલમ ૮૦ માં આવતા 'હકીકતની ગેરસમજ' અભિવ્યક્તિના વ્યાપ અને એમ્પ્લિયુડ પર વિચાર કર્યો

હતો. તે કેસમાં બીજા આરોપીએ છોકરીના વાલીની સંમતિ એવી ખોટી રજૂઆત કરીને મેળવી હતી કે તેને લઈ જવાનો હેતુ તહેવારમાં ભાગ લેવાનો હતો. જો કે, તહેવાર પૂરો થયા પછી, બીજો આરોપી તેને બીજા ગામના એક મંદિરમાં લઈ ગયો અને તેની ઈચ્છા વિરુદ્ધ તેના પહેલા આરોપી સાથે લગ્ન કરાવ્યા. પ્રશ્ન એ ઉભો થયો કે શું વાલીએ હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ સંમતિ આપી હતી. કોઈ સંમતિ ન હોવાનું ઠરાવતા, સુંદરા અચ્યર, જે. એ બેન્ચ વતી બોલતા આ પ્રમાણે અવલોકન કર્યું (આઈ.એલ.આર. પેજ ૪૫૬-૫૭):

"અમારો અભિપ્રાય છે કે 'હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ' અભિવ્યક્તિ એટલી વ્યાપક છે કે તે તમામ કેસોને આવરી લે છે જ્યાં ખોટી રજૂઆત દ્વારા સંમતિ મેળવવામાં આવે છે; ખોટી રજૂઆતને હકીકતોની ગેરસમજ તરફ દોરી જતી ગણવી જોઈએ જેના સંદર્ભમાં સંમતિ આપવામાં આવી છે. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩ નું દષ્ટાંત (ડી) કે વ્યક્તિનો ચોક્કસ ઈશાદો હોય તેને હકીકત તરીકે ગણવામાં આવે છે. તેથી, અહીં જે હકીકત વિશે બીજા અને ત્રીજા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓને ગેરસમજ કરવામાં આવી હતી તે હકીકત એ હતી કે બીજા આરોપીનો છોકરીના લગ્ન કરાવવાનો ઈશાદો હતો. સમાન કાયદાની વિચારણા કરતી વખતે, ઈંગ્લેન્ડમાં આર. વિ.

હોપકિન્સ ૧૮૪૨, કાર અને એમ ૧૭, ૨૫૪ માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે સગીરને લઈ જવાને વાજબી ઠેરવવા માટે છેતરપિંડીથી મેળવેલી સંમતિ પૂરતી રહેશે નહીં. હેલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ, વોલ્યુમ ૯, પેજ ૬૨૩ પણ જુઓ. સ્ટીફન્સ ડાયજેસ્ટ ઓફ ધ ક્રિમિનલ લો ઓફ ઇંગ્લેન્ડ (છઠ્ઠી આવૃત્તિ, પેજ ૨૧૭) માં, વિદ્વાન લેખક "સોળ વર્ષથી ઓછી ઉંમરની છોકરીઓના અપહરણ" ને લગતા કાયદાના સંદર્ભમાં કહે છે "આમ..... જો જે વ્યક્તિના કબજામાંથી છોકરી લેવામાં આવે છે તેની સંમતિ છેતરપિંડીથી મેળવવામાં આવે છે, તો તે લેવું આવી વ્યક્તિની ઈચ્છા વિરુદ્ધ હોવાનું માનવામાં આવે છે.". જો કે કારણના કિસ્સાઓમાં બળજબરી કે છેતરપિંડીથી મેળવેલી સંમતિ માત્ર તેનાથી પ્રભાવિત પક્ષકાર દ્વારા રદ કરવા પાત્ર છે, આઈ.પી.સી. ની કલમ ૯૦ ની અસર એ છે કે આવી સંમતિનો, ફોજદારી કાયદા હેઠળ, અન્યથા જે ગુનો હોય તેને વાજબી ઠેરવવા માટે ઉપયોગ કરી શકાતો નથી."

આ નિર્ણય એ દરખાસ્ત માટે એક સત્તા છે કે સંમતિ માંગનાર વ્યક્તિ એટલે કે આરોપીના ઈરાદા અંગેની ખોટી રજૂઆત હકીકતની ગેરસમજ ઊભી કરી શકે છે. મદ્રાસ હાઈકોર્ટના આ અભિપ્રાયને પુરુષોત્તમ મહાદેવ વિ. સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે (એ.આઈ.આર. ૧૯૬૩ બોમ્બે ૭૪) માં

બોમ્બે હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા સ્વીકારવામાં આવ્યો હતો. કલમ ૩૭૫ હેઠળ ઉદ્ભવતા કેસમાં તે સિદ્ધાંત લાગુ કરતાં, આરોપીનો લગ્ન કરવાનો ઇરાદો છે તેવી ખોટી રજૂઆતના આધારે આપવામાં આવેલી સંમતિને હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવેલી સંમતિ ગણી શકાય.

૨૮. લગ્ન કરવાના વચનના આધારે મેળવેલ સંમતિ કે જેનું પાલન કરવામાં આવ્યું ન હતું, તેને આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૫ ના હેતુ માટે સંમતિ ગણી શકાય કે કેમ તે ચોક્કસ પ્રશ્ન પર, અમારી પાસે જયંતિ રાણી પાંડા વિ. સ્ટેટ ઓફ વેસ્ટ બંગાળ (૧૯૮૪ ક્રિ. એલ.જે. ૧૫૩૫) માં કલકત્તા હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચનો નિર્ણય છે. આ કેસનો સુસંગત ફરો અન્ય કેટલાક નિર્ણયોમાં ટાંકવામાં આવ્યો છે. આ કોર્ટ દ્વારા ઉદય (ઉપર મુજબ) માં મંજૂરી સાથે સંદર્ભિત કેસોમાંનો આ એક છે. તે કેસની વિગતોમાં ગયા વિના, કેસનો સાર ફરો ૭ માં આપેલા નીચેના સારાંશ પરથી જાણી શકાય છે: (ક્રિ. એલ.જે. પેજ ૧૫૩૭-૩૮)

"અહીં ફરિયાદીનો આક્ષેપ એ છે કે આરોપી તેના ઘરે આવતો હતો અને તેણે તેની સાથે લગ્ન કરવાનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો હતો. આરોપી

ખરેખર તેની સાથે લગ્ન કરશે તેવી માન્યતા પર તેણે આરોપી સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધવા સંમતિ આપી હતી. પરંતુ એક બાબત જે આપણને ખટકે છે તે એ છે કે..... જો તેણીને ખરેખર તે વચનમાં વિશ્વાસ હતો તો તેણીએ તેને તેના માતાપિતાથી કેમ છુપાવવું જોઈએ. ધારી લઈએ કે જ્યારે આરોપીએ વચન આપ્યું હતું, જો તેણે આપ્યું પણ હોય, ત્યારે તેણીએ તેનો વિશ્વાસ કર્યો હતો, એવો કોઈ પુરાવો નથી કે તે સમયે આરોપીનો તે વચન પાળવાનો કોઈ ઈરાદો ન હતો. એવું બની શકે કે ત્યારબાદ જ્યારે છોકરી ગર્ભવતી બની ત્યારે આરોપીને કદાચ અલગ લાગ્યું હોય. પરંતુ તેમ છતાં ફરિયાદીની અરજીમાં કેસ એવો છે કે આરોપી ત્યાં સુધી પીછેહઠ કરી ન હતી. તેથી, એવું કહી શકાય નહીં કે ત્યાં સુધી આરોપીનો ફરિયાદી સાથે લગ્ન કરવાનો કોઈ ઈરાદો ન હતો, ભલે તેણે આક્ષેપ મુજબ કોઈ વચન આપ્યું હોય."

ઉપરોક્ત ફકરાને અનુસરતી ચર્ચા મહત્વપૂર્ણ છે અને અહીં નીચે ટાંકવામાં આવી છે: (કિ. એલ.જે. પેજ ૧૫૩૮, ફકરો ૭)

"પુરાવા પર બહુ સ્પષ્ટ ન હોય તેવા કારણોસર ભવિષ્યની અનિશ્ચિત તારીખે વચન પાળવામાં નિષ્ફળતા હંમેશા કૃત્યની શરૂઆતમાં જ હકીકતની ગેરસમજ સમાન હોતી નથી. હકીકતની

ગેરસમજના અર્થમાં આવવા માટે, હકીકતની તાત્કાલિક સુસંગતતા હોવી જોઈએ. જો સંમતિ એવો વિશ્વાસ ઉભો કરીને મેળવવામાં આવી હોત કે તેઓ પહેલેથી જ પરિણીત છે તો બાબત અલગ હોત. આવા કિસ્સામાં સંમતિ હકીકતની ગેરસમજનું પરિણામ હોવાનું કહી શકાય. પરંતુ અહીં કથિત હકીકત લગ્ન કરવાનું વચન છે જે ક્યારે છે તે આપણે જાણતા નથી. જો પુખ્ત વયની છોકરી લગ્નના વચન પર શારીરિક સંબંધના કૃત્ય માટે સંમતિ આપે છે અને જ્યાં સુધી તેણી ગર્ભવતી ન થાય ત્યાં સુધી આવી પ્રવૃત્તિમાં સામેલ રહેવાનું ચાલુ રાખે છે તો તે તેણીના ભાગ પર અતિ-કામુકતાનું કૃત્ય છે અને હકીકતની ગેરસમજથી પ્રેરિત કૃત્ય નથી. આવા કિસ્સામાં છોકરીના કૃત્યને માફ કરવા અને બીજા પર ફોજદારી જવાબદારી નાખવા માટે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૮૦ ની મદદ લઈ શકાય નહીં, સિવાય કે કોર્ટને ખાતરી આપી શકાય કે શરૂઆતથી જ આરોપીનો તેણી સાથે લગ્ન કરવાનો ખરેખર કોઈ ઈરાદો ન હતો." (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

વિદ્વાન ન્યાયાધીશોએ એડગોમજીટીપીએમ વિ. ફોર્ડ, એરોસ (૧૮૮૫) ૨૮ સીએચ ડી ૪૫૮ માં ચાન્સેરી કોર્ટના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપ્યો હતો, અને આ પ્રમાણે અવલોકન કર્યું હતું : (કિ. એલ.જે. પેજ

૧૫૩૮, ફરો ૮)

"આ નિર્ણય પ્રસ્થાપિત કરે છે કે કોઈ ચોક્કસ કૃત્ય કરવામાં પ્રતિવાદીના ઈરાદાની ખોટી રજૂઆત હકીકતની ખોટી રજૂઆત હોઈ શકે છે અને જો તેનાથી વાદી ગેરમાર્ગે દોરાય છે, તો છેતરપિંડીની કાર્યવાહી તેના પર આધારિત હોઈ શકે છે. પેજ ૪૮૩ પરનું ચોક્કસ અવલોકન નીચે મુજબ છે: "હાલની હકીકતની ખોટી રજૂઆત હોવી જોઈએ." તેથી, હકીકતની ખોટી રજૂઆત સમાન થવા માટે વસ્તુઓની હાલની સ્થિતિ અને તે અંગેની ખોટી રજૂઆત સુસંગત બને છે. આવા પુરાવાની ગેરહાજરીમાં, ફરિયાદીની સંમતિ હકીકતની ગેરસમજ પર મેળવવામાં આવી હતી તેવા બચાવના સમર્થનમાં કલમ ૮૦ ની મદદ લઈ શકાય નહીં."

આ વિષય પરના કાયદાકીય ચુકાદાઓનો સંદર્ભ લીધા પછી, ઉદય (ઉપર મુજબ) માં ફરો ૨૧ માં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું: (એસ.સી.સી. પેજ ૫૬-૫૭)

"૨૧. તેથી, એવું જણાય છે કે ન્યાયિક અભિપ્રાયની સર્વસંમતિ એ દષ્ટિકોણની તરફેણમાં છે કે ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી દ્વારા જે વ્યક્તિ સાથે તે ઊંડા પ્રેમમાં છે તેની સાથે પછીની તારીખે લગ્ન

કરશે તેવા વચન પર આપવામાં આવેલી સંમતિ, હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય નહીં. ખોટું વચન કોડના અર્થમાં હકીકત નથી. અમે આ દૃષ્ટિકોણ સાથે સંમત થવા માંગીએ છીએ, પરંતુ અમે એ ઉમેરવું જોઈએ કે ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી દ્વારા શારીરિક સંબંધ માટે આપવામાં આવેલી સંમતિ સ્વૈચ્છિક છે કે કેમ, અથવા તે હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવી છે કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે કોઈ જડ ફોર્મ્યુલા નથી. અંતિમ વિશ્લેષણમાં, કોર્ટ દ્વારા પ્રસ્થાપિત કસોટીઓ સંમતિના પ્રશ્ન પર વિચાર કરતી વખતે શ્રેષ્ઠ રીતે ન્યાયિક મનને માર્ગદર્શન પૂરું પાડે છે, પરંતુ કોર્ટે, દરેક કિસ્સામાં, નિષ્કર્ષ પર પહોંચતા પહેલા તેની સમક્ષના પુરાવા અને આસપાસના સંજોગો ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ, કારણ કે દરેક કેસની પોતાની વિશિષ્ટ હકીકતો હોય છે જે સંમતિ સ્વૈચ્છિક હતી કે હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવી હતી તે પ્રશ્ન પર અસર કરી શકે છે. તેણે એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને પુરાવાનું વજન પાછા કરવું જોઈએ કે ગુનાના દરેક ઘટક સાબિત કરવાની જવાબદારી ફરિયાદપક્ષ પર છે, જેમાં સંમતિની ગેરહાજરી તેમાંથી એક છે."

૨૯. ઉપરોક્ત ફકરામાં પ્રથમ બે વાક્યોને કેટલીક સમજૂતીની જરૂર

છે. જ્યારે અમે પુનરોચ્ચાર કરીએ છીએ કે માત્ર લગ્ન કરવાનું વચન આપવાથી કલમ ૮૦ ના અર્થમાં 'હકીકતની ગેરસમજ' ઉભી થશે નહીં, ત્યારે એ સ્પષ્ટ કરવું જરૂરી છે કે આરોપી દ્વારા પીડિતા સાથે લગ્ન કરવાનો ઇરાદો કે ઝુકાવ ન હોવા છતાં પીડિતાની સંમતિ મેળવવાના હેતુથી ઇરાદાપૂર્વક કરવામાં આવેલી રજૂઆત, સંમતિને દૂષિત કરશે. જો હકીકતો પર એવું સ્થાપિત થાય છે કે વચન આપવાની શરૂઆતમાં જ, આરોપી ખરેખર તેની સાથે લગ્ન કરવાનો ઇરાદો ધરાવતો ન હતો અને તેના દ્વારા આપવામાં આવેલું લગ્ન કરવાનું વચન એક છેતરપિંડી હતી, તો પીડિતા દ્વારા દેખીતી રીતે આપવામાં આવેલી સંમતિ આરોપીને કલમ ૩૭૫, બીજા ખંડના કાર્યક્ષેત્રમાંથી મુક્ત કરવા માટે કોઈ કામમાં આવશે નહીં. કલકત્તા હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા જયંતિ રાણી પાંડા (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં આ જ વાત પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો, જેનો ઉદયના કેસ (ઉપર મુજબ) માં મંજૂરી સાથે સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો. કલકત્તા હાઈકોર્ટે અગાઉ જણાવેલી દરખાસ્તને અંતે યોગ્યતા ઉમેરીને યોગ્ય રીતે લાયક ઠરાવી – "સિવાય કે કોર્ટને ખાતરી આપી શકાય કે શરૂઆતથી જ, આરોપીનો ખરેખર તેની સાથે લગ્ન કરવાનો ક્યારેય ઇરાદો ન હતો". આગળના ફકરામાં, હાઈકોર્ટે ચાન્સેરી કોર્ટના જૂના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપ્યો હતો જેણે પ્રસ્થાપિત કર્યું હતું કે કોઈ ચોક્કસ

કૃત્ય કરવામાં પ્રતિવાદીના ઇરાદાની ખોટી રજૂઆત હકીકતની ખોટી રજૂઆત સમાન હશે અને તેના પર છેતરપિંડીની કાર્યવાહીનો આધાર રાખી શકાય છે. જલદુના કેસ (ઉપર મુજબ) (ઉપર ટાકેલ ફરો જુઓ) માં મદ્રાસ હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા પણ આ જ દષ્ટિકોણ લેવામાં આવ્યો છે. "ખોટું વચન કોડના અર્થમાં હકીકત નથી" એવું એકમાત્ર અવલોકન કરીને, એવું કહી શકાય નહીં કે આ કોર્ટે કાયદો અલગ રીતે પ્રસ્થાપિત કર્યો છે. ઉપરોક્ત વાક્યને અનુસરતા અવલોકનો પણ સમાન રીતે મહત્વપૂર્ણ છે. કોર્ટે સાવચેતીપૂર્વક એ યોગ્યતા ઉમેરી હતી કે સંમતિ હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવી હતી કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે કોઈ જડ ફોર્મ્યુલા વિકસાવી શકાતી નથી. ઉદયના કેસના ચુકાદાને સંપૂર્ણ રીતે વાંચતા, અમે એવું સમજતા નથી કે કોર્ટે એવી વ્યાપક દરખાસ્ત પ્રસ્થાપિત કરે છે કે લગ્ન કરવાનું વચન ક્યારેય હકીકતની ગેરસમજ સમાન ન હોઈ શકે. અમારી સમજ મુજબ, તે નિર્ણયનો આધાર નથી. હકીકતમાં, તે કેસમાં એક ચોક્કસ તારણ હતું કે શરૂઆતમાં આરોપીના લગ્ન કરવાના ઇરાદાને નકારી શકાય નહીં."

૨૨. કેની રાજન વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરળ [(૨૦૧૩) ૯ એસ.સી.સી. ૧૧૩] ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

"૧૨. આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૫ બળાત્કારની અભિવ્યક્તિને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, જે દર્શાવે છે કે પ્રથમ ખંડ ત્યાં લાગુ પડે છે, જ્યાં સ્ત્રી પોતાના હોશમાં હોય, અને તેથી, સંમતિ આપવા સક્ષમ હોય પરંતુ કૃત્ય તેની ઇચ્છા વિરુદ્ધ કરવામાં આવે; અને બીજું, જ્યાં તે તેની સંમતિ વિના કરવામાં આવે; ત્રીજું, ચોથું અને પાંચમું, જ્યારે સંમતિ હોય, પરંતુ તે એવી સંમતિ ન હોય જે ગુનેગારને બચાવે, કારણ કે તે તેણીને અથવા કોઈપણ વ્યક્તિ જેમાં તેણીને રસ હોય તેને મૃત્યુ અથવા ઇજાના ડર હેઠળ મૂકીને મેળવવામાં આવે છે. તેણીની ઇચ્છા વિરુદ્ધ અભિવ્યક્તિનો અર્થ એ છે કે કૃત્ય સ્ત્રીના વિરોધ છતાં કરવામાં આવ્યું હોવું જોઈએ. સંમતિ વિશેનું અનુમાન ત્યારે જ કાઢી શકાય જો તે કેસના પુરાવા અથવા સંભાવનાઓ પર આધારિત હોય. સંમતિને વિચાર-વિમર્શ સાથે જોડાયેલા કારણનું કૃત્ય પણ કહેવામાં આવે છે. તે ફરિયાદ કરાયેલ કૃત્ય કરવા દેવા માટે વ્યક્તિના મનમાં સક્રિય ઇચ્છા દર્શાવે છે. આઈ.પી.સી. ની કલમ ૮૦ સંમતિની અભિવ્યક્તિનો સંદર્ભ આપે છે. આઈ.પી.સી. ની કલમ ૮૦, જોકે, સંમતિને વ્યાખ્યાયિત કરતી નથી, પરંતુ સંમતિ શું નથી તેનું વર્ણન કરે છે. કલમ ૩૭૫ ના હેતુ માટે

સંમતિ માટે માત્ર કૃત્યના મહત્વ અને નૈતિક ગુણવત્તાના જ્ઞાન પર આધારિત બુદ્ધિના ઉપયોગ પછી જ નહીં પરંતુ પ્રતિકાર અને સંમતિ વચ્ચેની પસંદગીનો સંપૂર્ણ ઉપયોગ કર્યા પછી સ્વૈચ્છિક ભાગીદારી જરૂરી છે. સંમતિ હતી કે નહીં, તે તમામ સુસંગત સંજોગોના સાવચેતીપૂર્વક અભ્યાસ પરથી જ જાણી શકાય છે. (જુઓ સ્ટેટ ઓફ એચ.પી. વિ. મેંગો રામ.)

૧૪. આ કોર્ટે એવા કિસ્સામાં આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૫ ના કાર્યક્ષેત્રની તપાસ કરી હતી જ્યાં હકીકતો હાલના કેસ સાથે થોડી સમાનતા ધરાવે છે. દીલીપ સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહારમાં આ કોર્ટના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપી શકાય છે. તે કેસમાં, આ કોર્ટે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૫ માં તેણીની સંમતિ વિનાની અભિવ્યક્તિનો અર્થ અને વિષયવસ્તુ તપાસી હતી તેમજ શું સ્ત્રી દ્વારા પુરુષના તેની સાથે લગ્ન કરવાના વચનને માનીને આપવામાં આવેલી સંમતિ, એવી સંમતિ છે જે બળાત્કારના ગુનાને બાકાત રાખે છે. આ કોર્ટે એ સિદ્ધાંતને સમર્થન આપ્યું હતું કે સંમતિ માંગનાર વ્યક્તિ એટલે કે આરોપીના ઈરાદા અંગેની ખોટી રજૂઆત હકીકતની ગેરસમજ ઊભી કરી શકે છે. આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૫

હેઠળ ઉદ્ભવતા કેસમાં આ સિદ્ધાંત લાગુ કરતાં, આ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે આરોપીનો લગ્ન કરવાનો ઈરાદો છે તેવી ખોટી રજૂઆતના આધારે આપવામાં આવેલી સંમતિને હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવેલી સંમતિ ગણી શકાય. પરંતુ અન્ય કંઈપણ વિના લગ્ન કરવાનું વચન આપવાથી આઈ.પી.સી. ની કલમ ૯૦ ના અર્થમાં હકીકતની ગેરસમજ ઉભી થશે નહીં. આ કોર્ટે વધુમાં ઠરાવ્યું કે: (એસ.સી.સી. પેજ ૧૦૪, ફકરો ૨૮)

".....જો હકીકતો પર એવું સ્થાપિત થાય છે કે વચન આપવાની શરૂઆતમાં જ, આરોપી ખરેખર તેની સાથે લગ્ન કરવાનો ઈરાદો ધરાવતો ન હતો અને તેના દ્વારા આપવામાં આવેલું લગ્ન કરવાનું વચન એક છેતરપિંડી હતી, તો પીડિતા દ્વારા દેખીતી રીતે આપવામાં આવેલી સંમતિ આરોપીને આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૫ ના બીજા ખંડના કાર્યક્ષેત્રમાંથી મુક્ત કરવા માટે કોઈ કામમાં આવશે નહીં."

તે કેસની હકીકતોમાં, આ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે આરોપી સાથે શારીરિક નિકટતા માટે સંમત થવા માટે તેણીની પર પ્રભુત્વ ધરાવતું મુખ્ય કારણ આરોપી સાથે લગ્નની સંભાવના હતી જે

તેનામાં જાગી હતી. કોર્ટે ઠરાવ્યું કે તેણી આરોપી સાથે લગ્ન કરશે તેવી ખાતરી થયા પછી જ તેણે શારીરિક સંબંધ બાંધવાનો નિર્ણય લીધો હતો અને તેના પુરાવા પરથી આ તદ્દન સ્પષ્ટ છે, જે ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટમાં આપવામાં આવેલા તેના અગાઉના વર્ઝન સાથે સુસંગત છે. કોર્ટે નોંધ્યું કે તેણી કૃત્યની નૈતિક ગુણવત્તા અને તેમાં સામેલ સહજ જોખમથી સંપૂર્ણપણે વાકેફ હતી અને તેણે કૃત્યના ફાયદા અને ગેરફાયદા પર વિચાર કર્યો હતો.

૧૫. રામદાસ વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્રમાં આ કોર્ટે ઠરાવ્યું કે:
(એસ.સી.સી. પેજ ૧૭૯, ફકરો ૨૩)

"૨૩.....બળાત્કારના કેસમાં દોષિત ઠરાવ માત્ર ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીની જુબાની પર આધારિત હોઈ શકે છે, પરંતુ તે એવા કિસ્સામાં થઈ શકે છે જ્યાં કોર્ટને ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીની સચ્ચાઈ વિશે ખાતરી હોય અને એવા કોઈ સંજોગો ન હોય જે તેની સત્યતા પર શંકા ઊભી કરે."

૧૬. વિજયન વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરળ એવો કિસ્સો હતો જ્યાં આરોપી દ્વારા બળાત્કાર ગુજાર્યાના કથિત કૃત્ય પછી ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી દ્વારા ફરિયાદ કરવામાં આવી હતી. કેસ

કરતી વખતે, ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી લગભગ સાત મહિનાની ગર્ભવતી હતી. આ કોર્ટે ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીની એકમાત્ર જુબાની પર આધાર રાખ્યો ન હતો. કોર્ટે ખામી નોંધી કે બાળક સદર ઘટનામાંથી જન્મ્યું છે કે કેમ અને સદર બાળક માટે આરોપી જવાબદાર છે કે કેમ તે જાણવા માટે કોઈ ડીએનએ ટેસ્ટ હાથ ધરવામાં આવ્યો ન હતો.

૧૭. કે.પી. થિમ્મપ્પા ગૌડા વિ. સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટક એવો કિસ્સો હતો જ્યાં આરોપીએ ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીને ખાતરી આપી હતી કે તે તેની સાથે લગ્ન કરશે અને શારીરિક સંબંધો બાંધ્યા હતા, જે અવારનવાર પુનરાવર્તિત પણ થયા હતા. પરંતુ તેણે લગ્ન ન કર્યા અને તે ગર્ભવતી બની. એ એવો કિસ્સો હતો જ્યાં ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આઠ મહિનાનો વિલંબ થયો હતો. આરોપીને શંકાનો લાભ આપવામાં આવ્યો હતો એવું માનીને કે એવું તારણ કાઢવું શક્ય નથી કે કથિત શારીરિક સંબંધ ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીની સંમતિ વિના બાંધવામાં આવ્યો હતો."

૨૩. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. (ઉપર મુજબ) માં, સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

"૧૦. અમે મુદ્દા નં. ૧ અને ૨ નો એકસાથે જવાબ આપીશું કારણ કે તેઓ એકબીજા સાથે સંબંધિત છે. આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૬ બળાત્કારના ગુના માટે સજા નિર્ધારિત કરે છે. આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૫ બળાત્કારના ગુનાને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, અને ગુનાના છ વર્ણનો આપે છે. "બીજું" વર્ણન "તેણીની સંમતિ વિના" બળાત્કારની વાત કરે છે. આમ, પુરુષ દ્વારા સ્ત્રીની સંમતિ વિના શારીરિક સંબંધ બાંધવો એ બળાત્કારનો ગુનો બનશે. આપણે એ તપાસવાનું છે કે શું હાલના કેસમાં, આરોપી ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીની 'સંમતિ વિના' તેની સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધવાના કૃત્ય માટે દોષિત છે કે કેમ. આ કેસમાં ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીએ રેકૉર્ડ પર જુબાની આપી છે કે આરોપીએ તેની સાથે લગ્ન કરવાનું વચન આપ્યું હતું અને આ બહાને તેની સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધ્યો હતો અને જ્યારે તેણી ગર્ભવતી બની, ત્યારે તેના પરિવારે 'ખરાબ ચારિત્ર્ય' ની હોવાના આધારે તેની સાથે લગ્ન કરવાનો ઇનકાર કર્યો હતો.

'સંમતિ' ને કેવી રીતે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે? આઈ.પી.સી. ની કલમ ૮૦ 'ડર અથવા ગેરસમજ' હેઠળ આપવામાં આવેલ હોવાનું જણાતી સંમતિ વ્યાખ્યાયિત કરે છે જે નીચે મુજબ વંચાય છે:—

"૮૦. ડર અથવા ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવેલ હોવાનું જણાતી સંમતિ – જો કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા ઇજાના ડરથી, અથવા હકીકતની

ગેરસમજ હેઠળ સંમતિ આપવામાં આવી હોય, અને જો કૃત્ય કરનાર વ્યક્તિ જાણતી હોય, અથવા તેને માનવાનું કારણ હોય, કે સંમતિ આવા ડર અથવા ગેરસમજના પરિણામે આપવામાં આવી હતી, તો સંમતિ એવી સંમતિ નથી કે જે આ કોડની કોઈપણ કલમ દ્વારા ઇશદો ધરાવે છે; xxxx"

આમ, જો ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી દ્વારા હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ સંમતિ આપવામાં આવી હોય, તો તે દૂષિત છે. હાલના કિસ્સામાં, આરોપીએ ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીને તેની સાથે લગ્ન કરશે તેવી ખોટી ખાતરી આપીને તેની સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધ્યા હતા. તેણી ગર્ભવતી થયા પછી, તેણે તેમ કરવાનો ઇનકાર કર્યો. આના પરથી, તે સ્પષ્ટ થાય છે કે તેનો તેની સાથે ક્યારેય લગ્ન કરવાનો ઇશદો ન હતો અને માત્ર તેની સાથે શારીરિક સંબંધો બાંધવાના કારણસર તેની સંમતિ મેળવી હતી, આરોપીનું આ કૃત્ય બળાત્કારની વ્યાખ્યા હેઠળ સ્પષ્ટપણે આવે છે કારણ કે તેણે તેની સંમતિથી શારીરિક સંબંધ બાંધ્યો હતો જે સંમતિ આઈ.પી.સી. ની કલમ ૮૦ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ મેળવવામાં આવી હતી. આમ, આરોપી દ્વારા મેળવવામાં આવેલી કથિત સંમતિ સ્વૈચ્છિક સંમતિ ન હતી અને આ કોર્ટનો અભિપ્રાય છે કે આરોપીએ તેના સાચા ઇશદાઓ વિશે ખોટો ખ્યાલ ઉભો કરીને ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી સાથે શારીરિક

સંબંધોમાં સંડોવણી કરી હતી. પુરાવા પરથી સ્પષ્ટ છે કે આરોપી માત્ર તેની સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધવા માંગતો હતો અને ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી સાથે ખરેખર લગ્ન કરવાનો કોઈ ઈરાદો ધરાવતો ન હતો. તેણે તેણીને ખોટું વચન આપ્યું હતું અને તેનો તેની સાથે ક્યારેય લગ્ન કરવાનો ઈરાદો ન હતો. ચેડલા શ્રીનિવાસ રાવ વિ. સ્ટેટ ઓફ આંધ્રપ્રદેશ ના કેસમાં, સમાન હકીકતોના સંદર્ભમાં, આ કોર્ટે ફકરા ૧૦ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:—

"૧૦. એવું જણાય છે કે પીડબલ્યુ ૧ ની જુબાની મુજબ આરોપીનો ઈરાદો, શરૂઆતથી જ, પ્રામાણિક ન હતો અને તે તેણી ગર્ભવતી ન થાય ત્યાં સુધી તેની સાથે લગ્ન કરવાનું વચન આપતો રહ્યો. આરોપી દ્વારા મેળવવામાં આવેલી આ પ્રકારની સંમતિને કોઈ સંમતિ કહી શકાય નહીં કારણ કે તેણીને હકીકતની ગેરસમજ હતી કે આરોપી તેની સાથે લગ્ન કરવાનો ઈરાદો ધરાવે છે, તેથી, તેણે તેની સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધવા માટે સમર્પણ કર્યું હતું. આ હકીકત આરોપી દ્વારા પણ સ્વીકારવામાં આવી છે કે તેણે શારીરિક સંબંધ બાંધ્યો હતો જે પીડબલ્યુ ૧, ૨ અને ૩ ની જુબાની પરથી અને ગામના વડીલોની પંચાયત સમક્ષ સ્પષ્ટ છે. તે ખૂબ જ સ્પષ્ટ છે કે આરોપીએ તેણી સાથે લગ્ન કરવાનું ખોટું વચન આપ્યું હતું. તેથી, શરૂઆતથી જ આરોપીનો ઈરાદો શુદ્ધ બુદ્ધિનો ન હતો અને બિચારી છોકરી

સંપૂર્ણપણે આરોપી દ્વારા ગેરમાર્ગે દોરાઈને તેની કામુક ઈચ્છા સમક્ષ ઝૂકી ગઈ જેણે લગ્નનું વચન આપ્યું હતું. વચન પૂરું ન કરવાના સ્પષ્ટ ઈરાદા સાથે આરોપી દ્વારા લેવામાં આવેલી અને છોકરીને એ માનવા માટે પ્રેરિત કરવામાં આવેલી આ પ્રકારની સંમતિ કે તે તેની સાથે લગ્ન કરવા જઈ રહ્યો છે અને સંપૂર્ણ ગેરસમજ હેઠળ શારીરિક સંબંધ માટે તેની સંમતિ મેળવે છે, તેને સંમતિ તરીકે ગણી શકાય નહીં."

વધુમાં, સદર ચુકાદાના ફકરા ૧૭ માં, આ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે:-

"હાલના કેસમાં ઉપર જણાવેલ હકીકતોને ધ્યાનમાં રાખીને અમને સંતોષ છે કે આરોપી દ્વારા જે સંમતિ મેળવવામાં આવી હતી તે સ્વૈચ્છિક ન હતી જે તેણી દ્વારા હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવી હતી કે આરોપી તેની સાથે લગ્ન કરશે પરંતુ આ કાયદામાં સંમતિ નથી. આ પીડબલ્યુ૧ તેમજ પીડબલ્યુ૬ ની જુબાની પરથી વધુ સ્પષ્ટ થાય છે જેઓ પંચાયત તરીકે કામ કરતા હતા જ્યાં આરોપીએ સ્વીકાર્યું કે તેણે શારીરિક સંબંધ બાંધ્યો હતો અને તેની સાથે લગ્ન કરવાનું વચન આપ્યું હતું પરંતુ પંચાયત સમક્ષ આપેલા વચન છતાં તે ફરાર થઈ ગયો. તે દર્શાવે છે કે આરોપીનો શરૂઆતથી જ તેની સાથે લગ્ન કરવાનો કોઈ ઈરાદો ન હતો અને પ્રોસિક્યુટર દ્વારા હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ સંપૂર્ણપણે શારીરિક સંબંધ બાંધ્યો હતો કે તે તેની સાથે લગ્ન કરશે."

આમ, આ કોર્ટે ઠરાવ્યું કે તે કેસમાં આરોપી બળાત્કારના ગુના માટે દોષિત હતો કારણ કે તેણે છેતરપિંડીથી, હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીની સંમતિ મેળવી હતી.

૧૧. બળાત્કારના ગુના માટે આરોપીની સજા રદ કરીને અને તેને આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૬ હેઠળ દોષિત ઠેરવીને હાઈકોર્ટે હકીકતમાં અને કાયદામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે. રેકૉર્ડ પરના પુરાવા પરથી સ્પષ્ટ છે કે આરોપીએ હકીકતની ગેરસમજ એટલે કે તે તેની સાથે લગ્ન કરશે તે હેઠળ શારીરિક સંબંધ માટે ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીની સંમતિ મેળવી હતી અને આમ તેને ગર્ભવતી બનાવી હતી. આમ તે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૫ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત બળાત્કાર માટે દોષિત છે અને આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૬ હેઠળ ગુના માટે સજા પાત્ર છે. ટ્રાયલ કોર્ટ રેકૉર્ડ પરના પુરાવાની મૂલવણી કરવામાં અને આરોપીને બળાત્કારના ગુના માટે દોષિત ઠેરવીને સજા ફટકારવામાં સંપૂર્ણપણે સાચી હતી એવું માનીને કે આરોપીએ હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીની સંમતિ મેળવી હતી અને તેનું આ કૃત્ય ગુના સમાન છે કારણ કે કથિત સંમતિ ગેરસમજના આધારે છે, અને આરોપીએ ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી પર બળાત્કાર ગુજાર્યો છે. તેણે નિર્લજ્જતાથી બે વર્ષ કે તેથી વધુ સમય સુધી તેણીને ખોટી ખાતરી આપીને બળાત્કાર ગુજાર્યો કે તે તેની સાથે લગ્ન કરશે, અને પરિણામે

તેણી ગર્ભવતી બની. ઉપર જણાવેલા કારણોસર, આપણે હાઈકોર્ટના ચુકાદા અને હુકમને રદ કરીને બળાત્કારના ગુના માટે આરોપીને દોષિત ઠેરવીને સજા ફટકારતા ટ્રાયલ કોર્ટના ચુકાદા અને હુકમને સમર્થન આપવું પડશે. અમને આરોપી-સામાવાળા આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૫ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત બળાત્કારના ગુના માટે દોષિત જણાય છે.

૧૨. મુદ્દા નં. ૩ નો જવાબ આરોપીને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલી સજાના પ્રશ્નને લગતો છે. આ કેસની હકીકતો અત્યંત ગંભીર પ્રકૃતિની છે તે આધાર પર ટ્રાયલ કોર્ટે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૬ હેઠળ આરોપીને આજીવન કેદની મહત્તમ સજા ફટકારવામાં વાજબીપણું દર્શાવ્યું છે. આરોપી ફરિયાદપક્ષના સંબંધી હોવાથી અવારનવાર તેના ઘરે જતો હતો અને આ સંબંધનો ગેરવાજબી લાભ લીધો હતો અને ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીને ગેરસમજમાં રાખી હતી કે તે તેની સાથે લગ્ન કરશે અને બે વર્ષથી વધુ સમય સુધી તેના પર બળાત્કાર ગુજાર્યો અને તેને ગર્ભવતી બનાવી. આવા સંજોગોમાં, ટ્રાયલ કોર્ટે ઠરાવ્યું કે આરોપીને મહત્તમ સજા ફટકારવી વાજબી રહેશે. તેથી, અમે માનીએ છીએ કે ટ્રાયલ કોર્ટ આરોપીને આજીવન કેદની મહત્તમ સજા ફટકારવામાં યોગ્ય હતી કારણ કે તેણે ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીનો તેના પર જે વિશ્વાસ હતો તેનો ભંગ કર્યો છે, ખાસ કરીને એ

હકીકતને કારણે કે તેઓ એકબીજા સાથે સંબંધિત હતા. આમ તેણે તેની કામુક ઇચ્છાને સંતોષવા માટે તેની સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધીને તેના પર અતિક્રમણ કર્યું, તે હંમેશા જાણતો હતો કે તે તેની સાથે લગ્ન કરશે નહીં. તેણે નિર્લજ્જ છેતરપિંડીનું કૃત્ય કર્યું જેનાથી તે માનવા લાગી કે તે તેની સાથે લગ્ન કરશે."

૨૪. ચેડલા શ્રીનિવાસ રાવ (ઉપર મુજબ) માં, સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

"૯ હાલના કેસમાં પ્રશ્ન એ છે કે શું આરોપીનું આ વર્તન દેખીતી રીતે ઉપર જણાવ્યા મુજબ આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૫ ના છ વર્ણનોમાંથી કોઈપણ હેઠળ આવે છે. એ સ્પષ્ટ છે કે ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીએ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆત પર આરોપી સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધ્યા હતા કે તે તેની સાથે લગ્ન કરશે. આ આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલું ખોટું વચન હતું. જો આ વચન આપવામાં ન આવ્યું હોત તો કદાચ, તેણીએ આરોપીને શારીરિક સંબંધ બાંધવા દીધો ન હોત. તેથી, શું આ સંમતિ સમાન છે અથવા આરોપીએ તેની સાથે છેતરપિંડી કરીને સંમતિ મેળવી છે. ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૯૦ જણાવે છે કે જો ઇજાના ડર અથવા હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ સંમતિ આપવામાં આવી હોય, તો આવી મેળવેલી સંમતિને માન્ય સંમતિ ગણી શકાય નહીં. કલમ ૯૦ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"કલમ ૯૦- ૬૨ અથવા ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવેલ હોવાનું જણાતી સંમતિ.- જો કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા ઇજાના ૬૨થી, અથવા હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ સંમતિ આપવામાં આવી હોય, અને જો કૃત્ય કરનાર વ્યક્તિ જાણતી હોય, અથવા તેને માનવાનું કારણ હોય, કે સંમતિ આપા ૬૨ અથવા ગેરસમજના પરિણામે આપવામાં આવી હતી, તો સંમતિ એવી સંમતિ નથી કે જે આ કોડની કોઈપણ કલમ દ્વારા ઈશદો ધરાવે છે; અથવા પાગલ વ્યક્તિની સંમતિ જો સંમતિ એવી વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવે છે જે, અસ્થિર મગજના કારણે, અથવા નશાના કારણે, જેની તે સંમતિ આપે છે તેની પ્રકૃતિ અને પરિણામ સમજવામાં અસમર્થ છે; અથવા બાળકની સંમતિ સિવાય કે સંદર્ભથી વિપરીત જણાય, જો સંમતિ બાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરની વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવે છે."

૧૦ એવું જણાય છે કે પીડબલ્યુ૧ ની જુબાની મુજબ આરોપીનો ઈશદો, શરૂઆતથી જ, પ્રામાણિક ન હતો અને તે તેણી ગર્ભવતી ન થાય ત્યાં સુધી તેની સાથે લગ્ન કરવાનું વચન આપતો રહ્યો. આરોપી દ્વારા મેળવવામાં આવેલી આ પ્રકારની સંમતિને કોઈ સંમતિ કહી શકાય નહીં કારણ કે તેણીને હકીકતની ગેરસમજ હતી કે આરોપી તેની સાથે લગ્ન કરવાનો ઈશદો ધરાવે છે, તેથી, તેણે તેની સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધવા માટે સમર્પણ કર્યું હતું. આ હકીકત આરોપી

દ્વારા પણ સ્વીકારવામાં આવી છે કે તેણે શારીરિક સંબંધ બાંધ્યો હતો જે પીડબલ્યુ ૧, ૨ અને ૩ ની જુબાની પરથી અને ગામના વડીલોની પંચાયત સમક્ષ સ્પષ્ટ છે. તે ખૂબ જ સ્પષ્ટ છે કે આરોપીએ તેણી સાથે લગ્ન કરવાનું ખોટું વચન આપ્યું હતું. તેથી, શરૂઆતથી જ આરોપીનો ઈરાદો શુદ્ધ બુદ્ધિનો ન હતો અને બિચારી છોકરી સંપૂર્ણપણે આરોપી દ્વારા ગેરમાર્ગે દોરાઈને તેની કામુક ઈચ્છા સમક્ષ ઝૂકી ગઈ જેણે લગ્નનું વચન આપ્યું હતું. વચન પૂરું ન કરવાના સ્પષ્ટ ઈરાદા સાથે આરોપી દ્વારા લેવામાં આવેલી અને છોકરીને એ માનવા માટે પ્રેરિત કરવામાં આવેલી આ પ્રકારની સંમતિ કે તે તેની સાથે લગ્ન કરવા જઈ રહ્યો છે અને સંપૂર્ણ ગેરસમજ હેઠળ શારીરિક સંબંધ માટે તેની સંમતિ મેળવે છે, તેને સંમતિ તરીકે ગણી શકાય નહીં. આ સંબંધમાં, કલકત્તા હાઈકોર્ટના જયંતિ રાણી પાંડા વિ. સ્ટેટ ઓફ વેસ્ટ બંગાળ અને અન્ય (૧૯૮૪) ક્રિ.એલ.જે.૧૫૩૫ ના કેસના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપી શકાય છે. તે કેસમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે હકીકતની ગેરસમજના અર્થમાં આવવા માટે, હકીકતની તાત્કાલિક સુસંગતતા હોવી જોઈએ. એવું પણ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે જો પુખ્ત વયની છોકરી લગ્નના વચન પર શારીરિક સંબંધના કૃત્ય માટે સંમતિ આપે છે અને જ્યાં સુધી તેણી ગર્ભવતી ન થાય ત્યાં સુધી આવી પ્રવૃત્તિમાં સામેલ રહેવાનું ચાલુ રાખે છે તો તે

તેણીના ભાગ પર અતિ-કામુકતાનું કૃત્ય છે અને હકીકતની ગેરસમજથી પ્રેરિત કૃત્ય નથી અને એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૯૦ ની મદદ લઈ શકાય નહીં સિવાય કે કોર્ટને ખાતરી આપી શકાય કે શરૂઆતથી જ આરોપીનો તેણી સાથે લગ્ન કરવાનો ક્યારેય ઈરાદો ન હતો. તેથી, તે કેસ મુજબ આધાર રાખે છે કે મેટરમાં કેવા પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા છે. જો તે પુખ્ત વયની છોકરી હોય જેણે સંમતિ આપી હોય તો તે અલગ કિસ્સો છે પરંતુ એવી છોકરી જેની ઉંમર ખૂબ જ નાની છે અને તે ત્રણ મહિનાના સમજાવટ પછી એ વયન પર સંમતિ આપી રહી છે કે આરોપી તેની સાથે લગ્ન કરશે જેનો તેણે શરૂઆતથી જ પાલન કરવાનો ઈરાદો ન હતો જે આરોપીના વર્તન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે, અમારા મતે, કલમ ૯૦ ની મદદ લઈ શકાય છે. તેથી, જ્યાં સુધી જયંતિ રાણી પાંડા (ઉપર મુજબ) નો સંબંધ છે, પ્રોસેક્યુટરોક્સ ૨૧-૨૨ વર્ષની ઉંમરના હતા. પરંતુ, અહીં હાલના કેસમાં છોકરીની ઉંમર ૧૫-૧૬ વર્ષની વચ્ચેની ખૂબ જ નાની હતી. તેથી, જયંતિ રાણી પાંડાનો કેસ હકીકતોના આધારે સંપૂર્ણપણે અલગ પાડી શકાય છે. સંમતિ સ્વેચ્છાએ મેળવવામાં આવી હતી કે ખોટું વયન આપીને સંમતિ મેળવવામાં આવી હતી જેનું પાલન કરવાનો આરોપીનો ક્યારેય ઈરાદો ન હતો તે હંમેશા પુરાવાની બાબત છે. જો હકીકતોની કોર્ટ એવા

નિષ્કર્ષ પર આવે છે કે સંમતિ ગેરસમજ હેઠળ મેળવવામાં આવી છે અને આરોપીએ નાની ઉંમરની છોકરીને સમજાવ્યું કે તે તેની સાથે લગ્ન કરશે તો તે કિસ્સામાં એવું હંમેશા કહી શકાય કે આવી સંમતિ સ્વેચ્છાએ મેળવવામાં આવી ન હતી પરંતુ હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ મેળવવામાં આવી હતી અને આરોપીનો શરૂઆતથી જ વચન પાળવાનો ક્યારેય ઈરાદો ન હતો. આવી સંમતિ ગુનાને માફ કરી શકે નહીં. સમ્રાટ વિ. મુસમ્મત સોમા ના કેસમાં પણ આધાર રાખી શકાય છે જે (૧૯૧૭) ક્રિ. લો જર્નલ રિપોર્ટ્સ ૧૮ (વોલ્યુમ ૧૮) માં નોંધાયેલ છે. તે કેસમાં સગીર છોકરીના અપહરણના આક્ષેપના સંદર્ભમાં સંમતિનો પ્રશ્ન ઉભો થયો હતો. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે આરોપીનો ઈરાદો દયારામ નામના વ્યક્તિ સાથે છોકરીના લગ્ન કરાવવાનો હતો અને તેણે પોતાના ઈરાદાની ખોટી રજૂઆત કરીને છોકરીને લઈ જવા માટે કુજનની સંમતિ મેળવી હતી. તે સંદર્ભમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે છોકરીને લઈ જવાના સમયે એક સકારાત્મક ખોટી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી એટલે કે છોકરીઓને જવાળામુખી ખાતેના મંદિરે લઈ જવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ તેઓ પ્રાગપુરથી ત્રણ માઈલ દૂર કુટીયા (ઝૂંપડી) માં રાત રોકાયા હતા અને દયા રામ, ભાગ મલ અને મુસમ્મત મનસાને મળ્યા હતા અને મુસમ્મત સરસ્તીને દયા રામ સાથે લગ્ન કરવાની ફરજ પડી હતી. આ

કૃત્ય સંમતિ વિના અપહરણનું કૃત્ય હોવાનું જણાયું હતું. પરંતુ, હાલના કેસમાં, ૧૬ વર્ષની વયની છોકરી હોવા છતાં તેને લગ્નની ખાતરી સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધવા માટે સમજાવવામાં આવી હતી જે આરોપીનો ક્યારેય પાળવાનો ઈરાદો ન હતો અને પીડિતાના ભાગ પર સંપૂર્ણપણે ગેરસમજ હેઠળ હતું કે આરોપી તેની સાથે લગ્ન કરે તેવી શક્યતા છે, તેથી, તેણે આરોપીની કામુક ઈચ્છા સમક્ષ સમર્પણ કર્યું. આવી કપટપૂર્ણ સંમતિને આરોપીના ગુનાને માફ કરવા માટે સંમતિ કહી શકાય નહીં. અમારું ધ્યાન આ કોર્ટના દિલીપ સિંહ ઉર્ફે દિલીપ કુમાર વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર, [૨૦૦૫] ૧ એસ.સી.સી. ૮૮ ના કેસમાં આપેલા નિર્ણય તરફ પણ દોરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં આ કોર્ટે એવો દૃષ્ટિકોણ લીધો હતો કે પ્રોસેક્યુટરોક્સે માત્ર આરોપીથી પ્રભાવિત થઈને જાતીય કૃત્યમાં ભાગ લેવાનો સભાન નિર્ણય લીધો હતો જેણે તેની સાથે લગ્ન કરવાનું વચન આપ્યું હતું. પરંતુ આરોપીનું વચન તેની શરૂઆતથી જ તેને જાતીય કૃત્ય માટે લલચાવવાના ઈરાદા સાથે ખોટું ન હતું. તેથી, આ કેસ હકીકતો પરથી સંપૂર્ણપણે અલગ પાડી શકાય છે કારણ કે આ કોર્ટને જાણવા મળ્યું છે કે આરોપીનું વચન તેની શરૂઆતથી જ ખોટું ન હતું. પરંતુ વર્તમાન કેસમાં અમને જાણવા મળ્યું છે કે પહેલા આરોપીએ પીડિતાની ઈચ્છા અને સંમતિ વિરુદ્ધ તેના પર બળાત્કાર ગુજાર્યો હતો પરંતુ ત્યારબાદ,

તેણે તેની સાથે લગ્ન કરવાની આશા જગાડી હતી અને પોતાની કામુક ઈચ્છા પૂરી કરવાનું ચાલુ રાખ્યું હતું. તેથી, આ કેસમાં તે સ્પષ્ટ છે કે આરોપીનો લગ્ન કરવાનો કોઈ ઈરાદો ન હતો અને તે ત્યારે વધુ સ્પષ્ટ થઈ ગયું જ્યારે પંચાયત બોલાવવામાં આવી અને તેણે સ્વીકાર્યું કે તેણે પીડિતા સાથે શારીરિક સંબંધો બાંધ્યા હતા અને તેને ૨ દિવસમાં લગ્ન કરવાની ખાતરી પણ આપી હતી પરંતુ પંચાયત સમક્ષ પોતાનું વચન પૂરું કરવા માટે હાજર ન થયો. આરોપીનું આ વર્તન તેને દોષિત ઠેરવવા માટે સ્પષ્ટ છે. સ્વૈચ્છિક સંમતિ શું છે અને સ્વૈચ્છિક સંમતિ શું નથી તે દરેક કેસની હકીકતો પર આધાર રાખે છે. જુબાનીની મૂલવણી કરવા માટે, વ્યક્તિએ છોકરીની ઉંમર, તેનું શિક્ષણ અને સમાજમાં તેના દરજ્જા અને તે જ રીતે છોકરાના સામાજિક દરજ્જા જેવા પરિબલો જોવા પડે છે. જો આસપાસના સંજોગો એવા નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે કે તે માત્ર આરોપી જ નહીં પરંતુ ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી પણ સમાન રીતે ઉત્સુક હતી, તો તે કિસ્સામાં ગુનો માફ કરવામાં આવે છે. પરંતુ એવા કિસ્સામાં કે જ્યાં ગરીબ છોકરીને એવી વિચિત્ર પરિસ્થિતિમાં મૂકવામાં આવે છે જ્યાં તેના પિતાનું અવસાન થયું છે અને તે સમજી શકતી નથી કે આવા કૃત્યોમાં સામેલ થવાથી શું પરિણામ આવી શકે છે અને જ્યારે આરોપીએ લગ્ન કરવાનું વચન આપ્યું પરંતુ શરૂઆતથી જ તેણે લગ્ન કરવાનો ઈરાદો

રાખ્યો ન હતો ત્યારે છોકરીની સંમતિનું કોઈ મહત્વ નથી અને તે કલમ ૩૭૫ – "તેણીની સંમતિ વિના" માં દર્શાવેલ બીજી કેટેગરીમાં આવે છે. છેતરપિંડી કરતી વખતે ગેરસમજ દ્વારા મેળવવામાં આવેલી સંમતિ એ સંમતિ નથી."

"૧૫ આ સંબંધમાં ઇન્ડિયન એપિડન્સ એક્ટમાં કરવામાં આવેલા સુધારાનો સંદર્ભ આપી શકાય છે. કલમ ૧૧૪ એ દાખલ કરવામાં આવી હતી અને બળાત્કારના અમુક કેસોમાં સંમતિની ગેરહાજરી અંગે અનુમાન ઉભું કરવામાં આવ્યું છે. કલમ ૧૧૪-એ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"કલમ ૧૧૪ એ- બળાત્કારના અમુક કેસોમાં સંમતિની ગેરહાજરી અંગેનું અનુમાન. ઇન્ડિયન પીનલ કોડ (૧૮૬૦ નો ૪૫) ની કલમ ૩૭૬ ની પેટા-કલમ (૨) ના ખંડ (એ) અથવા ખંડ (બી) અથવા ખંડ (સી) અથવા ખંડ (ડી) અથવા ખંડ (ઇ) અથવા ખંડ (જી) હેઠળ બળાત્કારના કેસમાં, જ્યાં આરોપી દ્વારા શારીરિક સંબંધ બાંધવામાં આવ્યા હોવાનું સાબિત થાય છે અને પ્રશ્ન એ છે કે શું તે સ્ત્રીની સંમતિ વિના હતું જેના પર બળાત્કાર ગુજારવામાં આવ્યો હોવાનો આક્ષેપ છે અને તે કોર્ટ સમક્ષ તેના પુરાવામાં જણાવે છે કે તેણીએ સંમતિ આપી ન હતી, તો કોર્ટ અનુમાન કરશે કે તેણીએ સંમતિ આપી ન હતી."

૨૫. આઈ.પી.સી. ની કલમ ૯૦, જે સંમતિ સાથે કામ પાર પાડે છે, તે નીચે મુજબ વંચાય છે:—

"ડર અથવા ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવેલ હોવાનું જણાતી સંમતિ. જો કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા ઈજાના ડરથી, અથવા હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ સંમતિ આપવામાં આવી હોય, અને જો કૃત્ય કરનાર વ્યક્તિ જાણતી હોય, અથવા તેને માનવાનું કારણ હોય, કે સંમતિ આપનાર ડર અથવા ગેરસમજના પરિણામે આપવામાં આવી હતી, તો સંમતિ એવી સંમતિ નથી કે જે આ કોડની કોઈપણ કલમ દ્વારા ઈરાદો ધરાવે છે; અથવા

પાગલ વ્યક્તિની સંમતિ, જો સંમતિ એવી વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવે છે જે, અસ્થિર મગજના કારણે, અથવા નશાના કારણે, જેની તે સંમતિ આપે છે તેની પ્રકૃતિ અને પરિણામ સમજવામાં અસમર્થ છે; અથવા

બાળકની સંમતિ—સિવાય કે સંદર્ભથી વિપરીત જણાય, જો સંમતિ બાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરની વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવે છે."

૨૬. બ્લેક્સ લો ડિક્શનરીમાં, 'સંમતિ' શબ્દને નીચે મુજબ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે:—

"સંમતિ-નામ. કોઈ કૃત્ય અથવા હેતુ અંગે કરાર, મંજૂરી અથવા પરવાનગી, ખાસ કરીને સક્ષમ વ્યક્તિ દ્વારા સ્વેચ્છાએ આપવામાં આવેલ. સંમતિ એ હુમલો, બેટરી અને સંબંધિત ટોર્સ, તેમજ બદનક્ષી, ગોપનીયતા પર અતિક્રમણ રૂપાંતર, અને અનાધિકાર પ્રવેશ-સંમતિ જેવા ટોર્સ માટે હકારાત્મક બચાવ છે, ક્રિયાપદ-સંમતિ આપવી, વિશેષણ."

૨૭. રાવ હરનારાયણ સિંહ શિયોજી સિંહ વિ. સ્ટેટ, રિપોર્ટેડ ઇન એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ પંજાબ ૧૨૩ ના કેસમાં, ફોજદારી કાયદામાં 'સંમતિ' શબ્દ શું દર્શાવે છે તે સમજાવતા, નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:-

"અનિવાર્ય મજબૂરી, શાંતિ, અપ્રતિકાર, અથવા નિષ્ક્રિય રીતે સમર્પણની સામે લાચાર સમર્પણનું માત્ર કૃત્ય, જ્યારે ઇચ્છાશક્તિ ક્યાં તો ડરથી ઘેરાયેલી હોય અથવા દબાણ દ્વારા દૂષિત હોય, તેને કાયદામાં સમજ્યા મુજબ 'સંમતિ' ગણી શકાય નહીં. બળાત્કારના આક્ષેપના બચાવ તરીકે સ્ત્રી તરફથી સંમતિ માટે, માત્ર કૃત્યના મહત્વ અને નૈતિક ગુણવત્તાના જ્ઞાન પર આધારિત બુદ્ધિના ઉપયોગ પછી જ નહીં, પરંતુ પ્રતિકાર અને સંમતિ વચ્ચે મુક્તપણે પસંદગી કર્યા પછી સ્વૈચ્છિક ભાગીદારી જરૂરી છે.

ડર અથવા આતંકના પ્રભાવ હેઠળ તેના શરીરનું સમર્પણ એ સંમતિ નથી.

સંમતિ અને સમર્પણ વચ્ચે તફાવત છે. દરેક સંમતિમાં સમર્પણ સામેલ છે પરંતુ તેનાથી વિપરીત અનુસરતું નથી અને માત્ર સમર્પણના કૃત્યમાં સંમતિ સામેલ નથી. બળાત્કાર જેવા ફોજદારી પ્રકૃતિના કૃત્યને મુક્ત કરવા માટે છોકરીની સંમતિ, વિચાર-વિમર્શ સાથેનું કારણનું કૃત્ય હોવું જોઈએ, મન એક ત્રાજવાની જેમ દરેક બાજુની સારી અને ખરાબ બાબતોનું વજન કર્યા પછી, પોતાની મરજી અથવા ખુશી અનુસાર સંમતિ પાછી ખેંચી લેવાની હાલની ક્ષમતા અને શક્તિ સાથે."

૨૮. જયંતિ રાણી પાંડા વિ. સ્ટેટ ઓફ ડબલ્યુ.બી., રિપોર્ટેડ ઇન ૧૯૮૪ કિ. એલ.જે. ૧૫૩૫ ના કેસમાં, કલકત્તા હાઇકોર્ટે નીચે મુજબ નિષ્કર્ષ કાઢ્યો છે (ફકરો ૭):

"પુરાવા પર બહુ સ્પષ્ટ ન હોય તેવા કારણોસર ભવિષ્યની અનિશ્ચિત તારીખે વચન પાળવામાં નિષ્ફળતા હંમેશા કૃત્યની શરૂઆતમાં જ હકીકતની ગેરસમજ સમાન હોતી નથી. હકીકતની ગેરસમજના અર્થમાં આવવા માટે, હકીકતની તાત્કાલિક સુસંગતતા હોવી જોઈએ. જો સંમતિ એવો વિશ્વાસ ઊભો કરીને મેળવવામાં આવી હોત કે તેઓ

પહેલેથી જ પરિણીત છે તો બાબત અલગ હોત. આવા કિસ્સામાં સંમતિ હકીકતની ગેરસમજનું પરિણામ હોવાનું કહી શકાય. પરંતુ અહીં કથિત હકીકત લગ્ન કરવાનું વચન છે જે ક્યારે છે તે આપણે જાણતા નથી. જો પુખ્ત વયની છોકરી લગ્નના વચન પર શારીરિક સંબંધના કૃત્ય માટે સંમતિ આપે છે અને જ્યાં સુધી તેણી ગર્ભવતી ન થાય ત્યાં સુધી આવી પ્રવૃત્તિમાં સામેલ રહેવાનું ચાલુ રાખે છે તો તે તેણીના ભાગ પર અતિ-કામુકતાનું કૃત્ય છે અને હકીકતની ગેરસમજથી પ્રેરિત કૃત્ય નથી. આવા કિસ્સામાં છોકરીના કૃત્યને માફ કરવા અને બીજા પર ફોજદારી જવાબદારી નાખવા માટે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૮૦ ની મદદ લઈ શકાય નહીં, સિવાય કે કોર્ટે ખાતરી આપી શકાય કે શરૂઆતથી જ આરોપીનો ક્યારેય લગ્ન કરવાનો ઈરાદો ન હતો."

૨૯. સ્ટેટ ઓફ એચ. પી. વિ. મેંગો રામ, રિપોર્ટેડ ઇન (૨૦૦૦) ૭ એસ.સી.સી. ૨૨૪: (૨૦૦૦ કિ. એલ.જે. ૪૦૨૭, ફકરો ૧૨) ના કેસમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

"સમગ્ર પુરાવા સૂચવે છે કે ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી દ્વારા પ્રતિકાર કરવામાં આવ્યો હતો અને જાતીય કૃત્ય માટે તેના દ્વારા કોઈ સ્વૈચ્છિક ભાગીદારી ન હતી. આતંકના ડર હેઠળ શરીરના સમર્પણને સંમતિજનક જાતીય કૃત્ય તરીકે ગણી શકાય નહીં. કલમ ૩૭૫ ના

હેતુ માટે સંમતિ માટે માત્ર કૃત્યના મહત્વ અને નૈતિક ગુણવત્તાના જ્ઞાન પર આધારિત બુદ્ધિના ઉપયોગ પછી જ નહીં પરંતુ પ્રતિકાર અને સંમતિ વચ્ચેની પસંદગીનો સંપૂર્ણ ઉપયોગ કર્યા પછી સ્વૈચ્છિક ભાગીદારી જરૂરી છે. સંમતિ હતી કે નહીં, તે તમામ સુસંગત સંજોગોના સાવચેતીપૂર્વક અભ્યાસ પરથી જ જાણી શકાય છે."

૩૦. ઇન્ડિયન પીનલ કોડ "સંમતિ" ને સકારાત્મક શબ્દોમાં વ્યાખ્યાયિત કરતું નથી. જોકે, ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૮૦ માં "સંમતિ" શબ્દની નકારાત્મક વ્યાખ્યા છે, જે દર્શાવે છે કે ઇન્ડિયન પીનલ કોડ હેઠળ કોને "સંમતિ" તરીકે ગણી શકાય નહીં. આઈ.પી.સી. ની કલમ ૮૦ ની સુસંગત જોગવાઈઓ નીચે મુજબ વંચાય છે:—

"૮૦. ૬૨ અથવા ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવેલ હોવાનું જણાતી સંમતિ.— જો કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા ઇજાના ડરથી, અથવા હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ સંમતિ આપવામાં આવી હોય, અને જો કૃત્ય કરનાર વ્યક્તિ જાણતી હોય, અથવા તેને માનવાનું કારણ હોય, કે સંમતિ આપનાર ૬૨ અથવા ગેરસમજના પરિણામે આપવામાં આવી હતી, તો સંમતિ એવી સંમતિ નથી કે જે આ કોડની કોઈપણ કલમ દ્વારા ઇરાદો ધરાવે છે....."

૩૧. ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૮૦ ને નજીકથી વાંચતા, જે સમજાવે છે કે ઇન્ડિયન પીનલ કોડના હેતુ માટે કોને સંમતિ ગણી શકાય નહીં, તે સ્પષ્ટ થાય છે કે ઇજાના ડર હેઠળ, અથવા હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવેલી સંમતિ, બિલકુલ સંમતિ નથી. જોકે, એ નોંધવું યોગ્ય છે કે ઇજાના ડર હેઠળ અથવા હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ સંમતિ આપવી એ એવું ઠરાવવા માટે પૂરતું નથી કે સંમતિ અસ્તિત્વમાં ન હતી સિવાય કે એ વધુ પ્રસ્થાપિત થાય કે ખોટું કરનાર જાણતો હતો, અથવા તેને માનવા માટે કારણ હતું, કે સંમતિ આવા ડર અથવા ગેરસમજના પરિણામે આપવામાં આવી હતી. કલમ ૮૦ ના પ્રથમ ભાગમાં દર્શાવેલ પરિબલો, એટલે કે, ઇજાના ડર હેઠળ અથવા હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવેલી સંમતિ સંમતિ નથી તે પીડિતાના દૃષ્ટિકોણથી છે, જ્યારે કલમ ૮૦ ના બીજા ભાગમાં દર્શાવેલ પરિબલો, એટલે કે, કૃત્ય કરનાર વ્યક્તિ જાણે છે, અથવા માનવાનું કારણ ધરાવે છે, કે સંમતિ આવા ડર અથવા ગેરસમજના પરિણામે આપવામાં આવી હતી તે આરોપીના દૃષ્ટિકોણથી અનુરૂપ જોગવાઈઓ છે. આમ, કલમ ૮૦ નો બીજો ભાગ સંમતિ મેળવનાર વ્યક્તિની જાણકારી અથવા વાજબી માન્યતા પર ભાર મૂકે છે કે પીડિતા દ્વારા આપવામાં આવેલી સંમતિ ઇજાના ડર અથવા હકીકતની ગેરસમજના પરિણામે છે. જોકે, જે નોંધવું અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે તે એ છે કે કલમ ૮૦ ની બેવડી આવશ્યકતાઓનું અસ્તિત્વ સંયુક્ત રીતે સંતોષાયેલું હોવું જોઈએ જેથી કોર્ટ એવું ઠરાવી શકે કે સંબંધિત સમયે કાયદામાં કોઈ સંમતિ

અસ્તિત્વમાં ન હતી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જ્યારે આ બે પૂર્વ શરતો કોઈ કેસમાં સહ-અસ્તિત્વ ધરાવતી હોય, ત્યારે સુરક્ષિત રીતે એવું ઠરાવી શકાય કે ઇન્ડિયન પીનલ કોડ હેઠળ કલ્પના કર્યા મુજબ કોઈ સંમતિ અસ્તિત્વમાં નથી. સંમતિ આપનાર વ્યક્તિએ ઇજાના ડર અથવા હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ સંમતિ આપી હતી કે કેમ અને વધુમાં, ગુનેગાર જાણતો હતો, અથવા તેને માનવાનું કારણ હતું, કે જો ડર અથવા ગેરસમજ ન હોત, તો સંમતિ આપવામાં આવી ન હોત તે તપાસીને આવું તારણ કાઢી શકાય છે. ઇન્ડિયન પીનલ કોડ હેઠળ કલ્પના કર્યા મુજબ "સંમતિ" શબ્દના આ પાસાઓ દીલીપ સિંહ (ઉપર મુજબ) માં સંક્ષિપ્તમાં વર્ણવવામાં આવ્યા છે.

૩૨. ઉપર જે દર્શાવવામાં આવ્યું છે તેના પ્રકાશમાં, તે સ્પષ્ટ થાય છે કે ડર હેઠળ સ્ત્રી દ્વારા શરીરનું સમર્પણ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૭૫ ના હેતુ માટે સંમતિજનક જાતીય કૃત્ય તરીકે ગણી શકાય નહીં, કારણ કે, ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૭૫ માં પીડિતા દ્વારા માત્ર કૃત્યના મહત્વ અને નૈતિક ગુણવત્તાના જ્ઞાન પર આધારિત બુદ્ધિના ઉપયોગ પછી જ નહીં, પરંતુ પ્રતિકાર અને સંમતિ વચ્ચેની પસંદગીનો સંપૂર્ણ ઉપયોગ કર્યા પછી સ્વૈચ્છિક ભાગીદારી જરૂરી છે. સંમતિ અસ્તિત્વમાં હતી કે નહીં તે આપેલા કેસની હકીકતોના આધારે જાણવું પડશે. (જુઓ માંગોરામ (૨૦૦૦ ક્રિ. એલ.જે. ૪૦૨૭) (ઉપર મુજબ).

૩૩. જોકે ગમે તેટલો સૂક્ષ્મ હોય, સંમતિ અને સમર્પણ વચ્ચે ખરેખર એક મક્કમ અને પાતળો તફાવત છે. દરેક સંમતિમાં સમર્પણ સામેલ હોય છે, પરંતુ દરેક

સમર્પણ સંમતિ હોતી નથી અને માત્ર એ હકીકત કે સ્ત્રીએ આરોપીના વચન સામે સમર્પણ કર્યું હતું તે જરૂરી નથી કે તેની સંમતિ અસ્તિત્વમાં હતી તે દર્શાવે સિવાય કે રેકૉર્ડ પરના પુરાવા એ પ્રસ્થાપિત કરે કે જાતીય કૃત્ય, જે ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીએ મંજૂરી આપી હતી, તે વિચાર-વિમર્શ સાથે હતી જેમાં મન એક ત્રાજવાની જેમ દરેક બાજુની સારી અને ખરાબ બાબતોનું વજન કર્યા પછી, પોતાની મરજી અથવા ખુશી અનુસાર સંમતિ પાછી ખેંચી લેવાની હાલની ક્ષમતા અને શક્તિ સાથે હતું.

૩૪. એ નોંધવું પણ અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે કે જોકે ઉદય વિ. સ્ટેટ ઓફ કલાર્નટક ((૨૦૦૩) ૪ એસ.સી.સી. ૪૬: ૨૦૦૩ કિ એલ.જે. ૧૫૩૯) ના નિર્ણયનું માત્ર સરસરી વાંચન અથવા ઉતાવળમાં જોવાથી એવું લાગે છે કે જાણે સુપ્રીમ કોર્ટે ઠરાવ્યું છે કે ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી દ્વારા જે વ્યક્તિ સાથે તે ઊંડા પ્રેમમાં છે તેની સાથે શારીરિક સંબંધ માટે આપવામાં આવેલી સંમતિ, આવી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલા વચનના આધારે કે તે પછીની તારીખે તેની સાથે લગ્ન કરશે, તેને ક્યારેય હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય નહીં, દીલીપ સિંહ (ઉપર મુજબ) માં સુપ્રીમ કોર્ટના પછીના નિર્ણયનું સાવચેતીપૂર્વક અને ઝીણવટભર્યું વાંચન, જે, જો હું નિર્દેશ કરી શકું તો, ઉદય (ઉપર મુજબ) માં આપવામાં આવેલા નિર્ણય પર વિચાર કર્યો છે અને સમજાવ્યો છે, તે દર્શાવે છે કે જ્યારે માત્ર લગ્ન કરવાનું વચન આપવાથી કલમ ૯૦ ના અર્થમાં હકીકતની ગેરસમજ ઉભી થશે નહીં, ત્યારે આરોપી દ્વારા પીડિતા સાથે

લગ્ન કરવાનો ઈશદો ન હોવા છતાં પીડિતાની સંમતિ મેળવવાના હેતુથી ઈશદાપૂર્વક કરવામાં આવેલી રજૂઆત સંમતિને દૂષિત કરશે. જો આપેલા કેસની હકીકતો પરથી એવું બહાર આવે કે લગ્ન કરવાનું વચન આપવાની શરૂઆતમાં જ, આરોપી ખરેખર પીડિતા સાથે લગ્ન કરવાનો ઈશદો ધરાવતો ન હતો અને તેના દ્વારા આપવામાં આવેલું લગ્ન કરવાનું વચન માત્ર એક છેતરપિંડી હતી, તો પીડિતા દ્વારા દેખીતી રીતે આપવામાં આવેલી સંમતિ આરોપીને ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૭૫ ના કાર્યક્ષેત્રમાંથી મુક્ત કરશે નહીં.

૩૫. ઉદય (ઉપર મુજબ) માં નિર્ણય શું દર્શાવે છે, અથવા તેને કેવી રીતે વાંચવો જોઈએ તે સમજાવતા, સુપ્રીમ કોર્ટે, દીલીપ સિંહ (ઉપર મુજબ) માં દર્શાવ્યું છે કે ઉદય (ઉપર મુજબ) માં, કોર્ટ એ ઉમેરવા માટે પૂરતી સાવચેત હતી કે સંમતિ હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવી હતી કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે કોઈ જડ ફોર્મ્યુલા વિકસાવી શકાતી નથી અને, અંતિમ વિશ્લેષણમાં, તે દરેક કેસની હકીકતોના આધારે, જે રેકૉર્ડ પરના પુરાવા અને આસપાસના સંજોગો પરથી જાણી શકાય, કોર્ટે એ પ્રશ્ન નક્કી કરવાનો છે કે આપવામાં આવેલી સંમતિ સ્વૈચ્છિક હતી કે હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ હતી.

૩૬. સુપ્રીમ કોર્ટે દીલીપ સિંહ (ઉપર મુજબ) માં એ વાત પર પણ ભાર મૂક્યો છે કે સંમતિ અસ્તિત્વમાં છે કે નહીં તે નક્કી કરવાના હેતુ માટે, માત્ર આરોપીનું અગાઉનું વર્તન જ નહીં, પરંતુ તેના સમકાલીન કૃત્યો અથવા અનુગામી વર્તન પણ કાયદેસર માર્ગદર્શક બની શકે છે. આ, બદલામાં, દર્શાવે છે કે સંમતિ

અસ્તિત્વમાં છે કે નહીં તે પ્રશ્ન નક્કી કરતી વખતે, કોર્ટે માત્ર આરોપીના અગાઉના અથવા સમકાલીન કૃત્યને જ ધ્યાનમાં લેવાનું નથી, પરંતુ તેના અનુગામી વર્તનને પણ ધ્યાનમાં લેવાનું છે. અલગ રીતે કહીએ તો, આરોપીના અગાઉના અથવા સમકાલીન કૃત્યો અથવા તેનું અનુગામી વર્તન પણ કોર્ટને એ નક્કી કરવામાં મદદ કરી શકે છે કે આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલી લગ્નની ઓફર સંમતિ મેળવવા માટે માત્ર એક છેતરપિંડી હતી કે તે પ્રામાણિકતાથી કરવામાં આવેલ લગ્નનું વચન હતું. જોકે, મારે ઉતાવળમાં ઉમેરવું જ જોઈએ કે આરોપી દ્વારા ભવિષ્યની તારીખે લગ્ન કરવાના પોતાના વચનનું પાલન કરવામાં માત્ર નિષ્ફળતા, અન્ય કોઈ બાબતની ગેરહાજરીમાં, એ સાબિત કરવા માટે પૂરતી રહેશે નહીં કે આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલ વચન પર તેના દ્વારા ક્યારેય અમલ કરવાનો ઈરાદો ન હતો.

૩૭. ઉદય (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં કરવામાં આવેલા તેના અવલોકનોનો સંદર્ભ આપતા, કે બળાત્કારના ગુનાના ઘટકોને આકર્ષવા માટે માન્ય સંમતિની હાજરી સાબિત કરવાની જવાબદારી ફરિયાદપક્ષની છે, એપેક્સ કોર્ટે, દીલીપ સિંહ (ઉપર મુજબ) માં સ્પષ્ટ કર્યું છે કે ઉદય (ઉપર મુજબ) માં કરવામાં આવેલા તેના સદર અવલોકનો વાંચતી વખતે, કોર્ટોએ યાદ રાખવું જોઈએ કે આ દરખાસ્ત ત્યારે લાગુ પડશે નહીં જો કેસ એપિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૧૪-એ ની જોગવાઈઓ દ્વારા આવરી લેવામાં આવ્યો હોય, જેની હું નોંધ લઈ શકું છું, તે પ્રસ્થાપિત કરે છે કે ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૭૬ ની પેટા-કલમ (૨)

હેઠળ બળાત્કારના કેસમાં, જ્યાં આરોપી દ્વારા શારીરિક સંબંધ બાંધવામાં આવ્યા હોવાનું સાબિત થાય છે અને પ્રશ્ન એ છે કે શું તે સ્ત્રીની સંમતિ વિના હતું જેના પર બળાત્કાર ગુજારવામાં આવ્યો હોવાનો આક્ષેપ છે અને તે કોર્ટ સમક્ષ તેના પુરાવામાં જણાવે છે કે તેણીએ સંમતિ આપી ન હતી, તો કોર્ટ અનુમાન કરશે કે તેણીએ સંમતિ આપી ન હતી.

૩૮. દીલીપ સિંહ (ઉપર મુજબ) માં કરવામાં આવેલા ઉપરોક્ત અવલોકનો પરથી જે સ્પષ્ટ થાય છે તે એ છે કે ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૭૬(૨) હેઠળની કાર્યવાહીમાં, જ્યારે આરોપી દ્વારા ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધવામાં આવ્યો હોવાનું સાબિત થાય છે અને આવા કિસ્સામાં ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી, કોર્ટ સમક્ષ તેના પુરાવામાં દાવો કરે છે કે તેણે જાતીય કૃત્ય માટે સંમતિ આપી ન હતી, ત્યારે કોર્ટ એવું અનુમાન કાઢશે કે તેણે જાતીય કૃત્ય માટે સંમતિ આપી ન હતી અને ત્યારબાદ, આરોપી પર એ સાબિત કરવાની જવાબદારી આવશે કે ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી સાથે તેનું જાતીય કૃત્ય તેની સંમતિથી હતું. જોકે, આવા અનુમાનને રદિયો આપવા માટે આરોપી પરની જવાબદારી એટલી ભારે નહીં હોય જેટલી ફરિયાદપક્ષ પર હોય જો કોઈ કેસમાં ફરિયાદપક્ષે એ સાબિત કરવાનું હોય કે સંમતિ અસ્તિત્વમાં ન હતી.

૩૯. જોકે, એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે જો ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીએ આરોપીના શબ્દોમાં વિશ્વાસ કરીને સંમતિ આપી હોય કે આરોપી દ્વારા તેને આપવામાં આવેલ લગ્નનું વચન પ્રામાણિક અને સાચું છે, તો પણ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની

કલમ ૯૦ ના હેતુ માટે કોઈ સંમતિ અસ્તિત્વમાં નથી એવું ઠરાવવા માટે આ પૂરતું નહીં હોય સિવાય કે એ આગળ પ્રસ્થાપિત થાય કે આરોપીનો, તે સમયે, જ્યારે તેણે વચન આપ્યું હતું, તેના વચનનું પાલન કરવાનો ઈશાદો ન હતો. આપેલા કેસમાં, આમ, જો રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી પરથી એવું બહાર આવે કે જ્યારે આરોપીએ લગ્નનું વચન આપ્યું હતું ત્યારે તેનો ફરિયાદપક્ષની સાક્ષી સાથે લગ્ન કરવાનો ઈશાદો હોવાની પ્રબળ સંભાવના હતી, તો તે આરોપીને મુક્ત કરી શકે છે, કારણ કે, આવા કિસ્સામાં, એવું કહી શકાય નહીં કે સંમતિ હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ આપવામાં આવી હતી અને આરોપી જાણતો હતો, અથવા તેને માનવાનું કારણ હતું, કે આપવામાં આવેલી સંમતિ આવી હકીકતની ગેરસમજ હેઠળ છે.

૪૦. તેનાથી વિપરીત, જો કોઈ સ્ત્રી, પુરુષ દ્વારા આપવામાં આવેલા લગ્નના વચનમાં વિશ્વાસ કરીને, વચન આપનારને તેની સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધવા માટે સંમતિ આપે છે, તો વચન આપનાર બળાત્કારના ગુના માટે જવાબદાર ઠરશે જો કોર્ટ રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીની તપાસ પરથી એવું તારણ કાઢે કે વચન આપનાર દ્વારા આપવામાં આવેલું લગ્નનું વચન ખરેખર સ્ત્રીની સંમતિ મેળવવા માટે એક છેતરપિંડી હતી, કારણ કે, ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૯૦ ની જોગવાઈઓના પ્રકાશમાં, સ્ત્રી દ્વારા આપવામાં આવેલી આવી સંમતિ કાયદામાં સંમતિ સમાન ગણાશે નહીં અને આવા વચન આપનાર દ્વારા સ્ત્રી સાથે, આ રીતે પ્રેરિત થઈને શારીરિક સંબંધ બાંધવો એ બળાત્કારનો ગુનો બનશે. આવા

કિસ્સાઓમાં, જે બાબત ધ્યાનમાં રાખવી હિતાવહ છે તે એ છે કે માણસની હત્યાને સામાન્ય માણસ દ્વારા સામાન્ય રીતે ખૂન માનવામાં આવે છે; પરંતુ કાયદામાં દરેક હત્યા ખૂન નથી હોતી. તેવી જ રીતે, સામાન્ય બોલચાલમાં સમજાય છે તેમ 'સંમતિ' શબ્દ ઇન્ડિયન પીનલ કોડના હેતુ માટે બિલકુલ સંમતિ ન પણ હોય.

૪૧. ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૧૫ અને ૪૧૭ ની લાગુ પડવાની બાબત અંગે, હું ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૧૫ અને ૪૧૭ ની જોગવાઈઓ પર એક નજર કરી શકું છું:

"કલમ ૪૧૫. છેતરપિંડી.- જે કોઈ, કોઈપણ વ્યક્તિને છેતરીને, કપટપૂર્વક અથવા અપ્રમાણિકપણે છેતરાયેલી વ્યક્તિને કોઈ મિલકત કોઈપણ વ્યક્તિને પહોંચાડવા માટે, અથવા કોઈપણ વ્યક્તિ કોઈ મિલકત જાળવી રાખશે તેવી સંમતિ આપવા માટે પ્રેરિત કરે છે, અથવા ઇરાદાપૂર્વક છેતરાયેલી વ્યક્તિને એવું કંઈક કરવા અથવા કરવાથી દૂર રહેવા માટે પ્રેરિત કરે છે જે તે ન કરત અથવા કરવાથી દૂર ન રહેત જો તે આ રીતે છેતરાઈ ન હોત, અને જે કૃત્ય અથવા ચૂકથી તે વ્યક્તિના શરીર, મન, પ્રતિષ્ઠા અથવા મિલકતને નુકસાન પહોંચે છે અથવા પહોંચવાની સંભાવના છે, તેને "છેતરપિંડી" કહેવામાં આવે છે."

"કલમ ૪૧૭. છેતરપિંડી માટે સજા.- જે કોઈ છેતરપિંડી કરે તેને એક વર્ષ સુધીની મુદત માટે બંનેમાંથી કોઈપણ પ્રકારની કેદ અથવા દંડ અથવા બંનેની સજા કરવામાં આવશે."

૪૨. દેવેન્દ્ર કુમાર સિંગલા વિ. બલદેવ કૃષ્ણ સિંગલા, રિપોર્ટેડ ઇન (૨૦૦૫) ૯ એસ.સી.સી. ૧૫: (૨૦૦૪ ક્રિ. એલ.જે. ૧૭૭૪) ના કેસમાં, ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૧૫ ને આકર્ષવા માટેના આવશ્યક ઘટકો નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવ્યા હતા:

"કલમ ૪૧૫ "છેતરપિંડી" ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે. સદર જોગવાઈ માટે આવશ્યક છે: (૧) કોઈપણ વ્યક્તિની છેતરપિંડી, (૨) જેના દ્વારા કપટપૂર્વક અથવા અપ્રમાણિકપણે તે વ્યક્તિને કોઈ મિલકત કોઈપણ વ્યક્તિને પહોંચાડવા માટે અથવા કોઈપણ વ્યક્તિ કોઈ મિલકત જાળવી રાખશે તેવી સંમતિ આપવા માટે પ્રેરિત કરવી, અથવા (૩) ઇરાદાપૂર્વક તે વ્યક્તિને એવું કંઈક કરવા અથવા કરવાથી દૂર રહેવા માટે પ્રેરિત કરવી જે તે ન કરત અથવા કરવાથી દૂર ન રહેત જો તે આ રીતે છેતરાઈ ન હોત, અને જે કૃત્ય અથવા ચૂકથી તે વ્યક્તિના શરીર, મન, પ્રતિષ્ઠા અથવા મિલકતને નુકસાન પહોંચે છે અથવા પહોંચવાની સંભાવના છે. કોઈપણ વ્યક્તિની છેતરપિંડી એ જોગવાઈની બીજી અને ત્રીજી આવશ્યકતાઓ માટે સામાન્ય છે. સદર આવશ્યકતાઓ એકબીજાના વિકલ્પ સમાન છે અને તે અલગ

કરનાર સંયોજક "અથવા" ના ઉપયોગ દ્વારા નોંધપાત્ર રીતે સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે. છેતરપિંડીના ગુનાની વ્યાખ્યા કેટલાક એવા કેસોને આવરી લે છે જેમાં છેતરપિંડીથી મિલકતનું કોઈ ટ્રાન્સફર થતું નથી અને કેટલાક એવા કેસોને આવરી લે છે જેમાં આપું ટ્રાન્સફર થાય છે. છેતરપિંડી એ ગુનાનો સાર છે. કલમ ૪૨૦ ને આકર્ષવા માટેના આવશ્યક ઘટકો છે: (૧) છેતરપિંડી; (૨) મિલકત પહોંચાડવા અથવા કોઈપણ મૂલ્યવાન જામીનગીરી અથવા સીલ કરેલ અથવા સહી કરેલ અથવા મૂલ્યવાન મિલકતમાં રૂપાંતરિત કરવામાં સક્ષમ કોઈપણ વસ્તુ બનાવવા, બદલવા અથવા નાશ કરવા માટે અપ્રમાણિક પ્રલોભન, અને (૩) પ્રલોભન આપતી વખતે આરોપીનો દોષિત ઈરાદો. ખોટી રજૂઆત કરવી એ કલમ ૪૨૦ હેઠળ છેતરપિંડીના ગુનાના ઘટકોમાંનું એક છે. (જુઓ બશીરભાઈ મોહમ્મદભાઈ વિ. સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે (૧૯૬૦ કિ એલ.જે. ૧૩૮૩)). જેમ શિવનારાયણ કાબરા વિ. સ્ટેટ ઓફ મદ્રાસ (૧૯૬૭ કિ એલ.જે. ૮૪૬) માં આ કોર્ટ દ્વારા અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું, તે જરૂરી નથી કે આરોપી દ્વારા સ્પષ્ટ શબ્દોમાં ખોટો ઢોંગ કરવામાં આવે. તે મિલકત મેળવવામાં આરોપીના વર્તન સહિત તમામ સંજોગો પરથી અનુમાનિત કરી શકાય છે. વસ્તુઓની સાચી પ્રકૃતિમાં, કોઈપણ પ્રત્યક્ષ પુરાવા દ્વારા અપ્રમાણિક ઈરાદો સાબિત કરવો હંમેશા શક્ય

નથી. તે એવા ઘણા સંજોગો દ્વારા સાબિત કરી શકાય છે જેના પરથી વાજબી અનુમાન કાઢી શકાય છે."

૪૩. ઇન્ડિયન પીનલ કોડ ઘડાયો ત્યારથી, સ્ત્રીની પવિત્રતાને તેનો સૌથી મોટો સક્રિય અને સંપત્તિ માનવામાં આવતી હતી. તે પવિત્રતાના દિવસો હતા અને ઇંગ્લેન્ડના રાજાઓ પણ પવિત્રતા વિનાની સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરવા તૈયાર ન હતા. છેતરાયેલી વ્યક્તિના હાથમાં પવિત્રતાનું કોઈ નાણાકીય મૂલ્ય ન પણ હોય, પરંતુ તેનું ચોક્કસપણે પ્રતિષ્ઠા મૂલ્ય છે. વધુમાં, ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૧૫ હેઠળ છેતરપિંડીની વ્યાખ્યા હેઠળ, કોઈપણ કૃત્ય અથવા ચૂક, જે છેતરાયેલી વ્યક્તિને ગુકસાન પહોંચાડી શકે અથવા પહોંચાડવાની સંભાવના હોય, તેનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. 'ગુકસાન' શબ્દની વ્યાખ્યા આઈ.પી.સી. માં કરવામાં આવી નથી. શ્રીમતી વિડા મેનેઝીસ વિ. યુસુફ ખાન, રિપોર્ટેડ ઇન એ.આઈ.આર. ૧૯૬૬ એસ.સી. ૧૭૭૩: (૧૯૬૬ ક્રિ. એલ.જે. ૧૪૮૯) ના કેસમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:—

"ઇન્ડિયન પીનલ કોડમાં "ગુકસાન" શબ્દની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી નથી: તેના શબ્દકોશના અર્થમાં તે ઈજા; હાનિ, ગુકસાન, ક્ષતિ; નૈતિક ખોટું અથવા અનિષ્ટ સૂચવે છે. ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલ માટે કોઈ આધાર નથી કે કલમ ૮૫ માં "ગુકસાન" શબ્દમાં શારીરિક ઈજાનો સમાવેશ થતો નથી. ઇન્ડિયન પીનલ કોડની ઘણી કલમોમાં "ગુકસાન" શબ્દનો ઉપયોગ થાય છે. કલમો ૮૧, ૮૭, ૮૮, ૮૯,

૯૧, ૯૨, ૧૦૦, ૧૦૪ અને ૧૦૬ માં આ અભિવ્યક્તિનો અર્થ માત્ર શારીરિક ઈજા હોઈ શકે છે. કલમ ૯૩ માં તેનો અર્થ હાનિકારક માનસિક પ્રતિક્રિયા છે. કલમ ૪૧૫ માં તેનો અર્થ વ્યક્તિના શરીર, મન, પ્રતિષ્ઠા અથવા મિલકતને ઈજા છે. કલમો ૪૬૯ અને ૪૮૯ માં 'ગુકસાન', સંદર્ભ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે તેમ, નારાજ પક્ષકારની પ્રતિષ્ઠા છે. કલમ ૯૫ માં એવું કંઈ નથી જે એવા પ્રતિબંધિત અર્થને સમર્થન આપે જે અપીલકર્તાના વકીલની દલીલ મુજબ તે શબ્દને આપવો જોઈએ. કલમ ૯૫ એ સામાન્ય અપવાદ છે, અને જો તે અભિવ્યક્તિનો સામાન્ય અપવાદો સાથે કામ પાર પાડતી અન્ય ઘણી કલમોમાં શારીરિક ઈજાના સમાવેશ તરીકે વ્યાપક અર્થ છે, તો એવું માનવાનું કોઈ કારણ નથી કે વિધાનમંડળનો ઈરાદો કલમ ૯૫ માં "ગુકસાન" અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ પ્રતિબંધિત અર્થમાં કરવાનો હતો."

૪૪. રામઅવતાર ચૌખાની વિ. હરિ રામ જોડી, રિપોર્ટેડ ઇન ૧૯૮૨ ક્રિ. એલ.જે. ૨૨૬૬ ના કેસમાં, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે માત્ર વચન પૂરું કરવામાં નિષ્ફળતા છેતરપિંડીનો ગુનો ન પાળ બની શકે. જો કે, એવા કિસ્સાઓ હોઈ શકે છે, જ્યાં શરૂઆતથી જ અપ્રમાણિક ઇરાદો હતો, જે કેસની હકીકતો અને સંજોગો પરથી અનુમાનિત કરી શકાય છે. એવા કિસ્સાઓ હોઈ શકે છે, જ્યાં પહેલેથી પરણિત વ્યક્તિ, અપ્રમાણિકપણે અન્ય સ્ત્રીને એવી ખાતરી પર શારીરિક સંબંધ

બાંધવા માટે પ્રેરિત કરે છે કે તે તેની સાથે લગ્ન કરવા જઈ રહ્યો છે, જોકે ઉપરોક્ત વચન આપતી વખતે, તે વ્યક્તિ સારી રીતે જાણતો હોય કે તે પોતાના શબ્દોનું પાલન કરવાનો નથી અને માત્ર ફરિયાદપક્ષની સાક્ષીના શરીરનો આનંદ માણવાના હેતુથી વચન આપવામાં આવ્યું છે.

૪૫. જ્યારે કોઈ આરોપી લગ્ન કરવાનું ખોટું વચન આપે છે, જેનો તેનો ક્યારેય અમલ કરવાનો ઈરાદો નથી, અને તે દ્વારા છેતરાયેલી પીડિતાને તેની સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધવા પ્રેરિત કરે છે, જે પીડિતા જો આવી છેતરપિંડીથી પ્રેરિત ન હોત તો તે આચરવા કે મંજૂરી આપવા તૈયાર ન થાત અને, જ્યારે આરોપી સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધવાના તેના આવા કૃત્યથી તેના શરીર, મન અથવા પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન થાય છે, અથવા નુકસાન પહોંચવાની સંભાવના છે, ત્યારે આરોપીનું કૃત્ય છેતરપિંડી સમાન હશે. આમ, જ્યારે કોઈ સ્ત્રીને તેની પવિત્રતા અથવા કૌમાર્ય, જે તેની સૌથી મૂલ્યવાન સંપત્તિ છે, તેને ગુમાવવા પ્રેરિત કરવામાં આવે છે, ત્યારે ખોટી રજૂઆત કરીને સ્ત્રીને આમ કરવા પ્રેરિત કરનાર વ્યક્તિ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૧૭ હેઠળ સજા માટે જવાબદાર ઠરશે જો પીડિતા દ્વારા આવી વ્યક્તિ સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધવાથી તેના શરીર, મન અથવા પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન થાય અથવા નુકસાન પહોંચવાની સંભાવના હોય, કારણ કે, આવા કિસ્સામાં, જો તેને છેતરવામાં ન આવી હોત, તો પીડિતા આરોપી દ્વારા શારીરિક સંબંધ બાંધવાને મંજૂરી આપત નહીં. અલગ રીતે કહીએ તો જો આવી પીડિતાને છેતરવામાં ન આવી હોત, તો તેણે શારીરિક સંબંધ

બાંધવા દીધો ન હોત અથવા આવા શારીરિક સંબંધની મંજૂરી આપવાથી દૂર રહી હોત અને, સ્પષ્ટપણે આવા કિસ્સામાં, જો તેણે આવા શારીરિક સંબંધને મંજૂરી ન આપી હોત, તો તેના શરીર, મન અથવા પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન ન થયું હોત.

૪૬. છેતરપિંડીના ગુનાની વ્યાખ્યા દર્શાવે છે તેમ, જે અગાઉ દર્શાવ્યું છે, કે જ્યારે છેતરપિંડીથી મિલકતનું કોઈ પાર્ટિંગ થતું નથી ત્યારે પણ, છેતરપિંડી હજુ પણ છેતરપિંડી સમાન હોઈ શકે છે જો, છેતરપિંડીના પરિણામે, સ્ત્રી એવું કંઈક કરે છે અથવા કરવામાં ચૂક કરે છે, જે તેણે ન કર્યું હોત, અથવા કરવામાં ચૂક ન કરી હોત, જો આવી છેતરપિંડી ન હોત, તો તે તાર્કિક રીતે અનુસરે છે કે જ્યારે કોઈ આરોપી, સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરવાનો ઈશ્દો ધરાવતો ન હોય, ત્યારે છેતરાયેલી સ્ત્રીને તેની સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધવા પ્રેરિત કરે છે અથવા આવી સ્ત્રીને તેના દ્વારા તેની સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધવાના કૃત્યનો પ્રતિકાર કરવામાં ચૂક કરવા પ્રેરિત કરે છે, ત્યારે આવી સ્ત્રી સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધવાનું આરોપીનું કૃત્ય છેતરપિંડીના ગુના સમાન હશે જો સ્ત્રી દ્વારા આવા પુરુષને તેની સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધવા દેવાનું કૃત્ય અથવા આવા પુરુષ દ્વારા તેની સાથે શારીરિક સંબંધ બાંધવાના કૃત્યનો પ્રતિકાર કરવામાં સ્ત્રીની ચૂકથી આવી સ્ત્રીના શરીર, તેના મન અથવા પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન થાય છે અથવા નુકસાન પહોંચવાની સંભાવના છે.

૪૭. ચાલો હું પ્રથમ બાતમીદાર દ્વારા કરવામાં આવેલા આક્ષેપો પર પાછો ફરું. તારીખ ૨૫ સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૪ ના રોજ પોલીસ કમિશનર, રાજકોટને સંબોધવામાં

આવેલી ફરિયાદના રૂપમાં અરજીની વિગતો એ હકીકતની સ્પષ્ટ જુબાની છે કે પ્રથમ બાતમીદાર દ્વારા આરોપી સાથેના સંબંધમાં પ્રવેશ કરવાનો તે એક સભાન નિર્ણય હતો કારણ કે તેણે આરોપી માટે આત્મીયતા કેળવી હતી. બે બાળકો ધરાવતી એક પરણિત સ્ત્રી અત્રેના આરોપી સાથે સ્થાયી થઈ શકે તે માટે તેના પતિ સાથે છૂટાછેડા લેવાની હદ સુધી ગઈ. તે પહેલા દિવસથી જ સારી રીતે જાણતી હતી કે આરોપી પણ બે પુખ્ત બાળકો, એક પુત્ર અને એક પુત્રી ધરાવતો પરિણીત પુરુષ છે, જો કે, એવું જણાય છે કે પ્રથમ બાતમીદાર અત્રેના આરોપી એ.એસ.આઈ. હોવાના ટેગ અને સ્થાવર મિલકત અને સોનું મેળવવાની લાલચથી મોહિત થઈ ગઈ હતી. આ સંબંધ કોઈ પણ અડચણ કે મુશ્કેલી વિના ૧૬ વર્ષ સુધી ચાલ્યો. ૧૬ વર્ષમાં એક વાર પણ, તેને આરોપીને તેની સાથે લગ્ન કરવાના અને કાયદેસર પત્ની હોવાનો દરજ્જો આપવાના તેના વચનની યાદ અપાવવાનું યોગ્ય લાગ્યું નહીં. અત્રેના આરોપીએ વચનિવૃત્તિ પ્રાપ્ત કરતા જ સમસ્યાઓ ઊભી થઈ. સંબંધોના અચાનક તૂટવાથી પ્રથમ બાતમીદારને મોટો આંચકો લાગ્યો અને અસુરક્ષાની ભાવના ઊભી થઈ. આવા સંજોગોમાં, તેણે અત્રેના આરોપીને મળેલા નિવૃત્તિ લાભોમાં ૫૦% હિસ્સાનો દાવો રજૂ કર્યો.

૪૮. મારો અભિપ્રાય છે કે હાલનો કેસ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલા કોઈપણ માનસિક દબાણ અથવા આપવામાં આવેલી લાલચની સામે પ્રથમ બાતમીદારના ભાગે નિષ્ક્રિય સમર્પણનો નથી. જે કૃત્યમાં તેણીને સામેલ થવા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું અથવા તેણીએ પોતાની મેળે સામેલ થવાનું યોગ્ય

માન્યું હતું તેની પ્રકૃતિ અને પરિણામ સંપૂર્ણપણે જાણીને પ્રથમ બાતમીદાર દ્વારા લેવામાં આવેલો તે સભાન નિર્ણય હતો. કેસની હકીકતો જોતાં મને એવો દૃષ્ટિકોણ લેવો અત્યંત મુશ્કેલ લાગે છે કે પ્રથમ બાતમીદારે આરોપીનો તેની સાથે લગ્ન કરવાના ઇરાદા અંગે તેના મનમાં ઉભી થયેલી ગેરસમજના પરિણામે આરોપી સાથે સંબંધ બાંધ્યો હતો. જો બે બાળકોની માતા એવી એક પરિણીત સ્ત્રી, આરોપી પ્રત્યે કેળવાયેલી આત્મીયતાને કારણે પોતાના પતિ સાથે છૂટાછેડા લેવાની હદ સુધી જાય છે, લગ્નના વચન પર શારીરિક સંબંધ બાંધવા માટે સંમતિ આપે છે અને ૧૬ વર્ષના સમયગાળા માટે આવી પ્રવૃત્તિમાં સામેલ રહેવાનું ચાલુ રાખે છે, તો તે તેના ભાગ પર અતિ-કામુકતાનું કૃત્ય છે અને હકીકતની ગેરસમજથી પ્રેરિત કૃત્ય નથી. મારો અભિપ્રાય છે કે આવા કિસ્સામાં સ્ત્રીના કૃત્યને માફ કરવા અને બીજા પર ફોજદારી જવાબદારી નાખવા માટે ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૮૦ ની મદદ લઈ શકાય નહીં. એ સાચું છે કે જો અત્રેના આરોપી દ્વારા પહેલ કરવામાં ન આવી હોત, તો કદાચ, વસ્તુઓ આ હદ સુધી ગઈ ન હોત. બે પુખ્ત બાળકોના પિતા અને પરિણીત પુરુષ હોવાના કારણે અત્રેના આરોપીના ભાગે થયેલું કૃત્ય પણ અત્યંત શરમજનક છે. તે પોલીસ વિભાગ માટે એક કલંક અને સંપૂર્ણ શરમરૂપ છે. જો કે, પ્રશ્ન એ છે કે શું તેણે ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૭૬ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર બળાટકારનો ગુનો આચર્યો હોવાનું કહી શકાય. જવાબ, કમનસીબે, નકારમાં હોવો જોઈએ.

૪૯. બીજો પ્રશ્ન એ છે કે શું આરોપીએ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૧૭ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર છેતરપિંડીનો ગુનો આચર્યો છે.

૫૦. ઉપર જણાવેલા કારણો અને કાયદાની ચર્ચા માટે, મારો અભિપ્રાય છે કે છેતરપિંડીનો પ્રથમ દર્શનીય કેસ બને છે અને આ હેતુ માટે, કાયદા અનુસાર તપાસ પૂર્ણ કરવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ. પ્રથમ બાતમીદારના નામે ચાલતી જમીનના કપટપૂર્ણ ટ્રાન્સફરના આક્ષેપો છે. આક્ષેપો એવા છે કે અત્રેના આરોપીએ પ્રથમ બાતમીદારની સહી બનાવટી બનાવી છે અને તે જમીન ત્રીજા પક્ષકારને વેચી દીધી છે. આ આક્ષેપની પણ કાયદા મુજબ તપાસ થવી જરૂરી છે.

૫૧. હું શ્રી જસાણીની રજૂઆતથી પ્રભાવિત નથી કે લગ્નેતર સંબંધો અથવા લીવ-ઇન-રિલેશનશીપના કિસ્સામાં જ્યાં કોઈ પુરુષ પરિણીત સ્ત્રીને વચન આપે છે અને તેની સાથે શારીરિક સંબંધ પણ રાખે છે અને ત્યારબાદ લગ્ન થતા નથી, ત્યારે એવું કહી શકાય નહીં કે ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૧૭ હેઠળ ગુનો બને છે. હું એ રજૂઆતથી પણ પ્રભાવિત નથી કે આવા કિસ્સામાં, દિલીપ સિંહ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા ઠરાવ્યા મુજબ જવાબદારી નુકસાની માટે માત્ર સિવિલ કાયદા હેઠળ જ હોઈ શકે. એ વાત સાચી છે કે વિવિધ પરિબલો અથવા સંજોગોને કારણે પછીની તારીખે વચન પૂરું કરવામાં માત્ર નિષ્ફળતા એ છેતરપિંડી સમાન નથી, પરંતુ, કયા સંજોગોમાં, આરોપી પોતાનું વચન પૂરું ન કરી શક્યો અને તેની સાથે લગ્ન કર્યા વિના ૧૬ વર્ષ સુધી પ્રથમ બાતમીદાર સાથે લગ્નેતર સંબંધ ચાલુ રાખ્યો, તે હકીકતનો પ્રશ્ન છે, જે

પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવતા પુરાવાના આધારે માત્ર ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા જ નક્કી કરી શકાય છે. જો પ્રથમ બાતમીદાર યોગ્ય માને અને તેને એવી સલાહ આપવામાં આવે, તો તે વળતર આપવા માટે પણ યોગ્ય ફોરમ સમક્ષ યોગ્ય કાર્યવાહી શરૂ કરી શકે છે.

પર. એવી દલીલ કરી શકાય કે જો કોઈ સ્ત્રી પુરુષ સાથે ગેરકાયદેસર સહવાસમાં રહે છે અને ત્યારબાદ નુકસાનીના કેસ સાથે આવે છે, તો આવા દાવાને કાયદા અને ન્યાયની કોઈપણ કોર્ટ દ્વારા સમર્થન આપવામાં આવશે નહીં, અને તેથી, કોર્ટે કોઈપણ વળતર આપવાનો ઇનકાર કરવો જોઈએ. જોકે આ અરજી નક્કી કરવાના હેતુ માટે આ મુદ્દો સુસંગત નથી, પરંતુ કેસની વિશિષ્ટ હકીકતો અને આરોપીના વર્તનને ધ્યાનમાં રાખીને, હું કંઈક કહેવા માંગુ છું.

પૃ. શ્રી જસાણીએ ખેડૂલાલ પારેખ વિ. મહાદેવદાસ મૈયા અને અન્ય [એ.આઈ.આર. ૧૯૫૯ એસ.સી. ૭૮૧] ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણય તરફ મારું ધ્યાન દોર્યું, જેમાં સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

"કોર્ટ ઓફ લો ની પ્રાથમિક ફરજ પક્ષકારોએ આપેલા વચનને લાગુ કરવાની અને કરારોની પવિત્રતાને જાળવી રાખવાની છે જે સમાજનો આધાર બનાવે છે, પરંતુ અમુક કિસ્સાઓમાં, કોર્ટ તેમને જાહેર નીતિ પર સ્થાપિત નિયમ પર તેમની ફરજમાંથી મુક્ત કરી શકે છે; જાહેર નીતિનો સિદ્ધાંત માત્ર હાનિકારક કેસોમાં જ નહીં પરંતુ હાનિકારક વૃત્તિઓ સુધી પણ વિસ્તૃત છે."

પજ. શ્રી જસાણી રજૂઆત કરશે કે જો કોર્ટ આ પ્રકારની બાબતોમાં નુકસાની આપે, તો તે હાનિકારક હશે અને તે હાનિકારક વૃત્તિને પ્રોત્સાહિત કરશે અને તે જાહેર નીતિઓની વિરુદ્ધ હશે.

પપ. માણિકા ગૌન્ડર વિ. મુનિયમ્મલ, [એ.આઈ.આર. ૧૯૬૮ મદ્રાસ ૩૯૨] ના કેસમાં, જેનો અરજદાર દ્વારા મજબૂત આધાર લેવામાં આવ્યો છે, તેમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે : -

"જ્યાં યોગ્ય અવેજ સખત રીતે ભૂતકાળના સહવાસ સાથે સંબંધિત હોય, જે ગેરકાયદેસર છે, તે અર્થમાં કે તે લગ્નજીવનની બહાર છે, પરંતુ જે અન્યથા કોઈ ગુનો નથી, તે સંજોગોમાં સમજી શકાય છે કે ચૂકવણી કરવાનું વચન સારા અવેજ દ્વારા સમર્થિત છે. પરંતુ તેમ છતાં, જોકે આ અવેજ કોઈપણ કાયદા દ્વારા પ્રતિબંધિત નથી, તેમ છતાં તે એવા પ્રતિબંધ હેઠળ આવે છે કે તે 'અનૈતિક અથવા જાહેર નીતિની વિરુદ્ધ' હોઈ શકે છે. કારણ કે કોર્ટોએ, તેમના સત્તામાં રહેલા દરેક માધ્યમ દ્વારા, લગ્નને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ, અને માત્ર કાયદેસરના જાતીય સંબંધને જ પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ અને લગ્નજીવનના બંધનની બહારના અનિયમિત જાતીય સંબંધોને અપ્રત્યક્ષ સ્વરૂપમાં પણ મંજૂરી કે સ્વીકૃતિ આપવી જોઈએ નહીં, પછી ભલે તે દંડના કાયદાના ભંગનો કોઈ ગુનો ન બનાવતા હોય."

૫૬. પ્રેમા કારગાંવકર વિ. મુસ્તાક અહમદ [ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૯૪૭/૧૯૮૫ જેનો ૦૩જી ઓક્ટોબર ૧૯૮૬ ના રોજ નિર્ણય લેવાયો] ના કેસમાં આ કોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે એવો દૃષ્ટિકોણ લીધો છે કે ગેરકાયદેસર સહવાસના આધારે અથવા કોઈપણ અનૈતિક અવેજ માટે નુકસાનીનો દાવો કરવામાં આવતો નથી. તે માત્ર એક આડઅસર અથવા આડપેદાશ છે અને કાર્યવાહીનું કારણ આવા સહવાસ પર આધારિત નથી. આ કેસ લગ્ન કરવાના વચન અને આવા વચનભંગ પર આધારિત છે. જો વ્યક્તિ એ સાબિત કરવામાં સક્ષમ હોય કે સ્પષ્ટ કાર્યવાહીપાત્ર અન્યાય સાબિત થયો છે, જેના માટે નુકસાની અથવા વળતરનો દાવો ચાલવાપાત્ર છે, તો માત્ર એટલા માટે કે પક્ષકારો ગેરકાયદેસર સહવાસ કરતા હતા તે કાનૂની અને માન્ય કાર્યવાહીના કારણને ગેરકાયદેસર અને અનૈતિક બનાવશે નહીં. એ સુસ્થાપિત છે કે લગ્નના વચનભંગ સામે કાર્યવાહી થઈ શકે છે અને આવા ભંગ માટે નુકસાની અને વળતર આપી શકાય છે.

૫૭. પરિણામ સ્વરૂપ, આ અરજી અંશતઃ મંજૂર કરવામાં આવે છે. ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ, જ્યાં સુધી બળાત્કારના ગુનાનો સંબંધ છે, આથી કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવામાં આવે છે. જ્યાં સુધી અન્ય ગુનાઓનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી પોલીસ માટે કાયદા મુજબ તપાસ પૂર્ણ કરવા અને સંબંધિત કોર્ટ સમક્ષ યોગ્ય રિપોર્ટ દાખલ કરવા માટે માર્ગ ખુલ્લો રહેશે. રૂલ ઉપરોક્ત હદ સુધી નિરપેક્ષ કરવામાં આવે છે. તપાસ એજન્સીને તપાસ શરૂ કરવા અને કાયદા મુજબ પૂર્ણ

કરવાના નિર્દેશ સાથે અગાઉ આપવામાં આવેલી વચગાળાની રાહત પાછી ખેંચી લેવામાં આવે છે. ડાયરેક્ટ સર્વિસની મંજૂરી આપવામાં આવે છે.

(જે.બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તી)

ચંદ્રેશ

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

=

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.